

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 99 (9).** 1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. 2. Komisjoni täiendawad walimised. 3. Rahaministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatused III lugemisel. Wastu wõetud. 4. Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seadus III lugemisel. Wastu wõetud ilma redaktsiooni komisjoni andmata. 5. Seadus raudteeseaduse § 152 (V. s. k. XII k.) täiendamise kohta III lugemisel. Wastu wõetud. 6. Riigi 1922. a. eelarwe I lugemisel. Wastu wõetud. 7. Järgmiste koosolekute aja ja päewakordade kindlaksmääramine.

Riigikogu koosolek 22. märtsil 1922. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **A. Kerem**. Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse lauas: haridusminister **H. Bauer**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigete kätte saadetud. Kas tehtakse mingisuguseid ettepanekuid päewakorra täiendamise wõi muutmise kohta? Sõna on rkl. Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Ma teen ettepaneku esimeseks päewakorra-punktiks wõtta komisjoni täiendawad walimised.

Juhataja **K. Wirma**: Teisi ettepanekuid ei tehta. Sellega loen päewakorra wastu wõetuks.

Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

2. Komisjoni täiendawad walimised. J. Wanja (kom.): Ma panen ette Riigikogu liikme Soansi asemele maaseaduse komisjoni

Riigikogu liige Kägu walida.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Wanja poolt on ettepanek tehtud maaseaduse komisjoni walida Riigikogu liikme Soansi asemele Riigikogu liige Kägu. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on rkl. Wanja ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

3. Rahaministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatused — III lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jõeäär**: Seaduse pealkiri (loeb): Rahaministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatused.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **A. Jõeäär** (loeb): Kinnitada 1. aprillist 1922 a. Wabariigi Walitsuse poolt 28. aprillil ja 12. juunil 1921 a. maksmapandud tolli, aktsiisi ja otsekoheste maksude peawalitsuste ja nende alluwate asutuste koosseisudes ja palgamäärades järgmised muudatused:

§ 1. Koosseisust välja jätta.

VIII. Tollipeawalitsus.

a) Tallinna tolliwalitsus.

		Põhipalk.
Rewidendid V järgu	3	3.200.—
Eksekuutor	1	2.500.—
Laewade ülewaataja	1	3.200.—
Ladude ülewaataja	1	3.200.—
Asjaajaja	1	2.700.—
Tolliwäljaarwaja	1	3.200.—
Mootorpaadi juht	1	Meremeeste
Madrus	1	normide järele.

b) Narwa tolliwalitsus.

Laewade ja ladude ülewaataja abid	2	2.300.—
Rewident V järgu	1	3.200.—
Tõlk	1	2.300.—
Asjaajaja	1	2.300.—
Kantseleiametnikud	2	Üldiste normide järele.
Walwurid III järgu	10	1.800.—
Teenijad	2	Üldiste normide järele.

d) Walga tolliwalitsus.

Laewade ja ladude üle- waataja abid	1	2.300.—
--	---	---------

e) Pärnu, Tartu, Haapsalu ja Kuressaare tolliwalitsused.

Rewident-kassahoidja	1	2.700.—
Sekretäär-raamatupidaja	1	2.700.—
Laewade ja ladude üle- waataja	1	2.500.—
Laewade ja ladude üle- waataja abi	1	2.300.—
Walwurid III järgu	12	1.800.—
Kantseleiametnikud	3	Üldiste nor- mide järele.

VI. Otsekoheste maksude peawalitsus.

Riigi liikumata waranduse maksuamet.

Wanem hindaja	1	3.500.—
Kantseleiametnik	1	Üldiste nor- mide järele.

Juhataja K. Wirma: Panen § 1 hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei ole. Sellega on § 1 wastu võetud.

Aruandja A. Jõeäär (loeb):

§ 2. Koosseisu täiendada:

VIII. Tolli peawalitsus.

a) Peawalitsus.

Inspektor	1	Põhipalk. 5.500.—
-----------	---	----------------------

b) Tallinna tolliwalitsus.

Walitsuse ülema abi	1	5.000.—
Rewidendid I. järgu	2	4.600.—
" II. "	4	4.200.—
" III. "	1	3.800.—
Sekretääri abi	1	2.950.—
Kassahoidja abi	1	2.950.—
Laewade ja ladude üle- waataja	1	4.200.—
Laewade ja ladude üle- waataja wanemad abid	3	3.200.—
Laewade ja ladude üle- waataja nooremad abid	15	2.700.—
Tõlgi abi	1	2.300.—
Salakauba asjaajaja	1	4.200.—
Wanem tolliwäljaarwaja	1	3.800.—
Nooremad tolliwäljaar- wajad	2	2.950.—

Arweametnikka	7	} Üldiste normide järele.
Wanemad kantselei- ametnikud	4	
Kantseleiametnikud	14	
Kutsar	1	} Üldiste nor- mide järele.
Nooremad käskjalad	7	
Walwurid I. järgu	15	2.000.—
" II. "	55	1.900.—
" III. "	3	1.800.—

c) Walga tolliwalitsus.

Rewident III. järgu	1	3.800.—
---------------------	---	---------

e) Baltiski tolliwalitsus.

Wanem kantseleiametnik	1	Üldiste nor- mide järele.
------------------------	---	------------------------------

g) Loksa ja Purtse tolliwalitsused.

Walwurid III. järgu	4	1.800.—
---------------------	---	---------

VII. Aktsiisi peawalitsuses.

a) Peawalitsuses.

Kohtuasjade ajaja	1	5.000.—
" " abi	1	3.500.—
Kantseleiametnikud	2	Üldiste nor- mide järele.

b) Piirituse ladudes.

Raamatupidaja	1	3.500.—
Wiinameistrid	2	2.500.—
Kassahoidjad	2	2.950.—
Kantseleiametnikud	3	} Üldiste normide järele.
Aidamees	1	
Masinist	1	
Katlakütjaid	4	

VI. Otsekoheste maksude peawalitsus.

a) Iseäralises tulu- ja ärimaksu komitees.

Käskjalg	1	Üldiste nor- mide järele.
----------	---	------------------------------

b) Riigi liikumata waranduse maksu- ametis.

Juhataja abi	1	4.200.—
Wanem kantseleiametnik	1	Üldiste nor- mide järele.

d) Maksujaoskondades.

Maksuinspektor wanem	1	5.500.—
Maksuinspektorite abid	9	4.200.—
Sekretäär	1	3.200.—
Kantseleiametnikud	2	Üldiste nor- mide järele.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 2 vastu wõetud.

Aruandja A. Jõeäär (loeb):

§ 3. Põhipalka kõrgendada.

VIII. Tolli peawalitsus.

a) Peawalitsuses.

	Mk.	Mk.
5 tolliameti kandidaadile	2.700 pealt	2.950 peale.

b) Tallinna tolliwalitsuses.

Sekretäärile	3.500 pealt	3.800 peale.
2 sekretääri abile	2.500 „	2.950 „
Pearaamatupidajale	4.200 „	4.600 „
Raamatupidajale	3.500 „	3.800 „
Kassahoidjale	3.200 „	3.500 „
Kassahoidja abile	2.500 „	2.950 „
14 laewade ja ladude ülewaataja abile	2.500 „	2.700 „
Tõlgi abile	2.150 „	2.300 „

d) Baltiski tolliwalitsuses.

Ülemale	3.200 pealt	4.200 peale.
---------	-------------	--------------

e) Pärnu ja Kuressaare tolliwalitsustes.

Ülemale	3.200 pealt	3.500 peale.
---------	-------------	--------------

VII. Aktsiisi peawalitsuses.

a) Peawalitsuses.

Juhataja abile	5.500 pealt	6.000 peale.
Pearaamatupidajale	4.200 „	4.600 „
2 raamatupidajale	3.200 „	3.500 „

b) Piirituse ladudes.

Raamatupidajale	3.200 pealt	3.500 peale.
-----------------	-------------	--------------

VI. Otsekoheste maksude peawalitsuses.

a) Peawalitsus.

3 osakonna juhatajale	5.500 pealt	6.000 peale.
5 II j. jaosk. juhatajale	4.200 „	4.600 „
Sekretäärile	3.500 „	3.800 „

b) Iseäralises tulu- ja ärimaksu komitees.		
Juhataja abile	3.500 pealt	4.200 peale.

d) Riigi liikumata waranduse maksuametis.

Juhatajale	5.000 pealt	5.500 peale.
Wanemale hindajale	3.500 „	3.800 „

e) Maksujaoskondades.

3 maksuinspektori abile	3.500 pealt	4.200 peale.
-------------------------	-------------	--------------

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 3 vastu wõetud. III lugemise lõpul panen terve seaduseelnõu lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on seadus III lugemisel vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seadus—III lugemisel. Maaseaduse komisjoni aruandja A. Rei: Seaduse nimetus (loeb): Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seadus.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on pealkiri vastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 1. Maa rendilepingud, mis on jõus olnud 1919/1920 põllumajandusaasta jooksul poolte wabal kokkuleppel wõi ajutise walitsuse 1919 a. 21. märtsi määruse põhjal ja mille tähtaeg lõpeb 1922 a. kewadel, ehk on pikendatud Asutawa Kogu poolt 16. märtsil 1920 a. wastuwõetud määrusega („Riigi Teataja“ nr. 43/44 — 1920 a.) ja Riigikogu poolt 17. märtsil 1921 a. wastuwõetud seadusega („Riigi Teataja“ nr. 20 — 1921 a.), loetakse rentniku soovil uuendatuks kunni 1. maini 1923 a., kui väljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu, kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis väljaspool linna piire, ja kui rendileandjal on teine niisama suur wõi suurem maatükk aia ja põllu all olewat maad enesel harida.

Märkus 1. Käesolew seadus ei ole maksew maade kohta, mis 1919 a. 10. okt. maaseaduse põhjal riigi omanduseks on tunnistatud, välja arwatud koguduste maad, mis maareformi teostamise määruste § 39-ga koguduste korraldada jäetud.

Märkus 2. Käesolew seadus ei käi wiljapuaaedade ja üksikult aast-aastalt wäljaantawate heinamaatükkide kohta, kui ka maatükkide kohta, mille peal asuwad tööstuse- ehk äriettewõtted, kui wiimased rendi peobjekti sünnitawad.

Märkus 3. Käesolew seadus ei käi maade kohta, mis omawalitsuste teenistuses olewatele isikutele nende teenistuselepingute wõi seaduse põhjal tarwitada antakse.

Märkus 4. Narooa-taguses ja Petersi maa-alas, mis Tartu rahulepingu järele Eesti wabariigi külge liidetud, loetakse käesolewas seaduses ettenähtud tingimistel rendilepingud pikendatuiks kõigi põllumajanduslikult kasutatawate maatükkide kohta, mille aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu.

J. Piiskar (is.): Ma kordan oma teisel lugemisel tehtud ettepanekut: Selle seaduse § 1 redigeerida järgmiselt: „Maa rendilepingud loetakse rentniku soowil uuendatuks kunni 1. maini 1923. a., kui wäljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 10 tiinu, kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis wäljaspool linna piire.“ Niisama märkus 4-sse wõtta „ei ulata üle 5 tiinu“ asemele „ei ulata üle 100 tiinu“.

Juhataja K. Wirma: Aruandja sõna ei tarwita. Ma asun hääletamisele. Kõige pealt panen hääletamisele rkl. Piiskari poolt tehtud paranduse. (Hääletatakse.) Suur enamus on wastu, sellega on see ettepanek nähtawa häälteenamusega tagasi lükatud. Ma panen nüüd selle paragrahwi niisugusel kujul hääletamisele, nagu ta aruandja poolt ette on kantud. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 1 wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 2. Käesolewa seaduse § 1-se põhjal pikendatawates rendilepingutes ettenähtud rentniku ja rendileandja wastastikuste kohustuste suhtes jääwad maksma needsamad tingimised, mis olid nende wahel makswad 1921/1922 majandusaasta jooksul, kui pooled teisiti omawahel kokku ei leppinud.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. § 2 on wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 3. Kõigil rentnikkudel, kellel on wäljaspool

linna piire renditud maa peal oma eluhoone, jäetakse selle seaduse § 2-s tähendatud tingimistel $\frac{1}{2}$ tiinu hoonete alust maad ka neil juhtumistel, kui rendileping käesolewa seaduse § 1 järele pikendamise alla ei käi.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 3 wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 4. Kui rentnik rendilepingu pikendamist selle seaduse põhjal ei soowi, peab ta sellest wallawalitsusele teatama hiljemalt 15. aprilliks 1922 a. Wallawalitsus on kohustatud seda teadaannet rendileandjale 7 päewa jooksul edasi andma. Ei ole sarnast teadaannet tehtud, siis loetakse rendileping pikendatuks.

T. Kalbus (töer.): Mina panen ette seda paragrahwi üldse wälja jätta. Härra Palwadre juba eelmisel koosolekul põhjendas, mis pärast niisugune redaktsioon kohasem on, kui komisjoni poolt wastu wõetud. Ma arwan, kui meie selle paragrahwi wälja jätame, siis saame selle sama seisukoha kätte, mis nüüd selle uue redaktsioonigagi. Tähendab, ei ole tarwis mingisugust teadaannet anda ja siis rendileping pikendatakse juba seaduse põhjal. Oluliselt on aga see ka teatud takistus nendele rentnikkudele, kes soowivad kohalt lahkuda. Siin on rentnikkudele ette pandud, et nad peawad teatud tähtaja jooksul seda teada andma, et nad tahawad kohast lahkuda ja kui nad seda mitte ei tee, siis wõib niisugune seisukord tulla, et rendileandja wõib, kui ta tahab jonnida, rentniku käest ka kahju tasu nõuda, sel põhjusel, et maad jäid wälja rentimata wõi mõnel muul põhjusel. Kui nüüd niisugune juhtumine peaks olema, et rentnik wälja läheb ja sellest rendileandjale ei teata, siis tuleb tsiwiilseaduste järele toimetada. Kui aga see paragrahw wälja jätta, siis on iseenesest arusaadaw, et seadus rendilepingut kunni 1. maini 1922 a. pikendanud. Nendel motiividel arwan mina, et see paragrahw wõib päriselt wälja jäetud saada.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Rei: Riigikogu liikme Kalbus'e ettepanek komisjonis arutusel ei olnud ja sellepärast ma komisjoni nimel tema kohta seisukohta wõtta ei saa, kuid isiklikult arwan mina, et see wast siiski soowitaw ei ole, kui selle pa-

ragrahwi asemele tühi koht jääb. Juriidilise wahekorra selguse pärast oleks soowitaw, et kas nii ehk teisiti saaks selgesti awaldatud tahtmine koha pealt ära minna wõi koha peale jääda. Ma kardand, et wastasel korral wahekorrad mitte küllalt selged ei ole ja woiwad ilmaaegsed waidlused, protsessid ja sekeldused tulla. Sellepärast soowitaksin mina isikliselt seda redaktsiooni wastu wõtta, mis teisel lugemisel sai wastu wõetud.

Juhataja K. Wirma: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Selle paragrahwi poolt on hääletanud 23 ja wastu 28 — sellega on § 4 tagasi lükatud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 5. Awalikud maksud ja kohustused rendi-olewa maa pealt kannab rentnik.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 5 wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 6. Käesolew seadus hakkab maksuma tema wäljakuulutamisega „Riigi Teatajas“.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on § 6 wastu wõetud. Sellega on siis kolmandal lugemisel kõik üksikud osad läbi hääletatud. Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on see seadus wastu wõetud. Sõna ettepanekuks on rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Silmas pidades, et see seadus nüüd parandatud redaktsioonis on, siis teen ettepaneku seda ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on see ettepanek wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Seadus raudtee-seaduse § 152 (W. s. k. XII k.) täendamise kohta — III lugemisel. Riigikaitse komisjoni aruandja **A. Anderkopp (loeb):** Seadus raudteeseaduse § 152 (W. s. k.

XII köide) täendamise kohta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Seaduse pealkiri on wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp (loeb): Raudteeseaduse § 152 (W. s. k. XII köide) täiendatakse järgmise märkusega:

Märkus. Käesolew (152) paragrahw ei käi sõjawäeosade kohta, kel on luba selleks määratud waguni platwormide pealt, kui ka raudtee ligidal toimetada õpe- ja proowilaskmist, käsitades seejuures kõiki tingimisi, mida laskmise juures tiirides ja laskeplatsidel laskmise juhtnõõrid nõuawad.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Seadus on nähtawa häälteenamusega wastu wõetud. III lugemise lõpul panen terve seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Seadus on lõpuhääletamisel nähtawa häälteenamusega wastu wõetud.

6. Riigi 1922 a. Järgmine päewakor-eelarwe — I ra-punkt on riigi 1922 a. lugemisel. eelarwe.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Minu parteiseltsimehed on juba sõna wõtnud nii eelarwe, kui ka walitsuse üldise poliitika kohta ja mul ei oleks tarwidust olnud enam uuesti esineda. Kuid Riigiwanem puudutas oma eelarwe-kõnes üldiseid küsimusi, mis walitsuse tegewuse sihtjooni ära määravad ja selle kohta peab weel sõna tarwitama.

Kui Riigiwanema kõnet wõtta täiesti eraldi walitsuse tegewusest ja eelarwest, siis wõiks nii mõneski asjas sellega päri olla, nii mõnedki esitatud juhtmõtted on iseenesest wastuwõetawad.

Kuid Riigiwanema kõnet tuleb tõlgitseda walitsuse tegeliku poliitika ja esitatud eelarwe walgustusel. Õige kogupildi andis ju Riigiwanem riigi seisukorrast oma kõne lõpus, kui ta wõrdles Eesti riiki asunikuga soomaadel, kus mitte kiirelt edasi sammuda ei saa, kus walitsus astub ainult mõned wäiksed sammud, mõnikord ka sammud tagasi, ja kus weel kindlat „külwikorda“ ei wõi olla ei tänawu ega ka tulewal aastal. Kui me seda wõrdlust siiski hakkame selgitama eelarwe ja walitsuse poliitika järele, siis peab ütleva, et kuigi walitsus soomaadel asub ja temal kindlat „külwikorda“ ei ole, tema teeb küll 2 sammu tagasi, kuid mitte ühtki edasi. (M. Martna (sd.): Wäga õige!)

Asutaw Kogu — kuigi „noor“, siiski majesteet — määras ära need lähtekohad, mis pidid Eesti riigile edaspidise arenemise aluseks saama. Eesti riigi aluseks on arvatud kõige laiem demokraatlik riigi kord. Wabariigi walitsemine ja terve riigi arenemine pidi sündima välja minnes seisukohast, et Eesti riigi iseolemise ainult siis kindlustatud on, kui töötawate rahwakihtide huwid esimesele kohale seatakse. Riigiwanema kõnes neid mõtteid enam ei olnud. Eesti riiklise iseolemise rekwiisiteid nimetas Riigiwanem maa omandamist, kultuuri, rahaasjandust, kuid sotsiaalsete küsimuste lahendamise eest ei lausunud ta sõnagi. Ta seletas ka kaitses sõja- ning siseministeeriumi tegewust jne., kuid töö- ja hoolekandeministeeriumist mindi waikides mööda. Kuid meie teame, et selle ministeeriumiga ühenduses on väga põnewad sotsiaalsed küsimused, mille õige lahendamine Eesti riigi iseolemise pearekwiisidiks oleks. Asutaw Kogu ja Riigikogu on tegemist teinud haiguste wastu kinnitamise seadusega, samuti töötatöölise kinnitamise seadusega, kuid need on püsinud komisjonides, wahel ka Riigikogu pleenumisse sattunud ja jälle kadunud, ilma et lahendamist oleks leidnud. Tahaksin meelde tuletada Riigikogule, et Riigiwanem oleks pidanud eriti sotsiaalseid küsimusi rõhutama juba sellepärast, et Eesti on üks nendest riikidest, kes rahwasteliidust ja töökonwerentsist osa wõtawad. Riigikogule ei ole sellel alal mingisuguseid aruandeid esitatud, ei ole ka mingisuguseid seaduseelnõusid esitatud, mis rahwasteliidu põhikirjale wastawalt oleks pidanud tegema. Soomes wiibides huwitas mind küsimus kuidas Soome parlamendis sellepoolest lugu on. Rääkisin sotsiaaldemokraatlise partei liigetega ja need teatasid, et neil on ka parlamendis töökaitse komisjon ja et Soome walitsus on parlamendile esitanud kõik seaduseelnõud, mis tema pidi Washingtoni konwerentsi töö tagajärjel riigis maksuma panema. Soome parlamendi liikmed seletasid, et nemad on töökaitse komisjonis neist seaduseelnõudest mõned wastu wõtnud, kuna mõned küll ka tagasi lükatud on. Eestis on asi hoopis teistsugune. Wabariigi Walitsus ei esita meile üldse neid seaduseelnõusid, nagu ei oleks olemas mingisugust rahwuswahelist töökaitse korraldust ja nagu ei oleks walitsus seotud sellel alal rahwuswaheliste lepingutega. Kui meie sellest seisukohast ja põhiseaduse lähtekohast

Wabariigi Walitsuse tegewust hindame, siis peame ütleva, et Wabariigi Walitsus praeguses koosseisus ei ole ühtegi sammu teinud, mis edasiminekuks oleks tähendanud. Sarnasel korral ei ole mitte ime, kui kodanikud, eriti laiemad rahwakihid ei waata enam praeguse Eesti demokraatlise riigi peale, kui niisuguse peale, missugust nemad lootsid, kui riigi loomisele asuti. Asjata tuleb sellepärast Riigiwanem kaebama, et Eesti seltskond ei hindawat mitte tarwilikult meie isamaalikku politseid, kes demokraatlise korra julgeoleku eest walwab. Riigiwanem ütles nimelt, et meie olewat harjunud oma politsei peale waatama, nii nagu omal ajal Eesti seltskond waatas Wene politsei peale, see on — täiesti eitawalt seisukohalt. Kuid mitte alati ei ole sarnane wahekord seltskonna ja politsei wahel olnud. Kui rewolutsiooni päewadel uut politseid, kuigi miilitsa nime all asutati, siis astusid sinna mitmed seltskonna tegelased. Nad ei pidanud seda mitte omale häbistawaks, sest siis loodeti politseilt uue soowitawa korra kindlustamist. Aja jooksul aga on selgunud, et demokraatlise riigikorra ehitamine ei lähe mitte edasi nendest alustest, mis riigi loomisel üles seati. Sellepärast on täiesti loomulik, et ka waade politsei peale, kes makswat, korda kaitsma peab, muutunud on. Ma tuletan meelde, et see ei ole mitte ainult opositsiooni waade, waid ka tööerakonna ridadest on seda kuuldawale tulnud, kuigi tööerakonna pinkidel peale Riigiwanema kõnet kiiduawaldusi kuuldus. Mõned päewad enne Riigiwanema kõnet ilmus „Waba Maas“ endise siseministri Lui Oleski sulest kirjutus, kus tema näitas, et meil hakatakse ära unustama demokraatlise korra põhimõtteid. Nii ei ole sarnane waade praeguse walitsuse kursi peale mitte ainult opositsiooni waade, waid see on laiawiisiline isegi walitsewates rühmades. Riigiwanem unustas oma kõnes Eesti riiklise iseolemise pearekwiisid, mida tingimata tuleb arwesse wõtta — demokraatia põhimõtted — ära.

Riigiwanem nimetas tähtsama küsimusena maa omandamise küsimust, mille korraldamise peale walitsus rõhku on pannud ja edaspidi silmas pidada tahab. Riigiwanem tähendas, et Asutaw Kogu on sellel alal väga tähtsa sammu teinud asudes sarnase rekwiisid loomisele, mida waremgi Balti maal maa walitsejad väga tähtsaks on tunnistanud. Kuid Riigiwanem ei rääkinud midagi selle üle, kuidas

selle maaomandamisega lugu läheb. Maa-küsimus on praegu nimelt küsimuseks, mille lahendamise wiisi üle väga palju nurinat on awaldatud. Maareformi teostamine on läinud sarnastesse rööbastesse ja wõtnud sarnase kaju, mis tähtsama riiklise rekwiisiidi kaitsmisest ja loomisest väga kaugel. Minu teada ei ole veel maaomandamise mõttes juriidiliselt kõiki algsammegi tehtud. Kui ma ei eksi, siis seisab krepostiraamatutes maa veel endiste omanikkude järele. Meil ei ole veel nii kaugelegi saadud, et krepostiraamatutes maa uue omaniku järele oleks üles märgitud. Niisama ei kuulnud ma Riigiwanema kõnest, kuidas mõeldakse kindlustada seda, et maa läheks maaharija kätte, nagu Asutawa Kogu põhimõtetelikut määras. Tegelikult teame meie, et maa ei lähe mitte alati maaharija kätte, waid on tekkinud palju niisuguseid kihte, kes maad saawad ja selle edasi rendile annawad. Oleks huwitaw teada saada, kas Riigiwanem, rääkides maast kui riiklisest rekwiisiidist, pidaski praeguse walitsuse ülesandeks maale asutada sarnast elementi, kes küll maad ise ei hari, aga küll aitaks praegust korda kindlustada; kas on walitsus üldse Asutawa Kogu põhimõttest, et maa peab minema maaharija kätte, taganenud wõi mitte? Midagi lähemalt Riigiwanem selle kohta ei rääkinud. Tegelik poliitika maareformi teostamise alal näitab aga, et ka siin esialgselt lähtekohtadest taganetakse. Teise riiklise iseolemise tähtsa rekwiisiidina nimetas Riigiwanem omapärase kultuuri loomist. Kui meie aga selle rekwiisiidi iseäraldusi Wabariigi Walitsuse tegewuse walgustusel waatleme ja selle juures lähemalt peatame, siis näeme, et sellest riigi iseolemisele midagi loota ei ole. „Rekwisiiti“ luuakse ja kaitsakse sarnasel teel, et see „rekwiisiit“ Eesti riigile isegi hukkawaks saada wõib. Haridusministeerium on nimelt asutuseks, kelle ülesandeks on kultuuri edendamine Eesti riigis. Tuletan sellelt alalt ainult kahte fakti meelde. Ka õppiwa noorsoo keskel tahab ministeerium „kultuuri“ edendada. Et õpilased kindla walitsuse all oleks omapärase kultuuri omandamises, selleks on haridusminister siseministri poole pööranud palwega õpilasi väljaspool kooli politsei walwe alla wõtta. (Haridusminister H. Bauer: Sellest ei tea ma midagi.) Seda olen ma lugenud „Tallinna Teatajast“, igatahes kodanlisest ajalehest ja seda, et siseministri erakonna leht mitte õigeid

teateid ei anna siseministeeriumi tegewusest, ei julgenud ma mitte arwata. Teine sümboolne nähtus tuleb ette haridusministeeriumi eelarwes, millest näha wõib, missugust „kultuuri“ meil eestkätt edendatakse ja abirahadega toetatakse. Üks abirahasaaajatest, Truusman, elab Petseri kloostris ja uksele olla kaart: „bõiwshi tšensor Truusman“. Teisele — Heinrich Prants'ule — on määratud abiraha wist selle eest, et ta omal ajal Saksamaal Eesti iseolemist kindlustamas käis. Meie Eesti loowatele kunstnikkudele mingsuguseid abirahasid määratud ei ole. (Wahelhüüded: Missugustele? Kusagi riigis ei ole seda! M. Martna (sd.): Soomes on!) Meil on kirjanikkude selts olemas, kes riigi toetust wajab ja ise abirahasid jagada wõiks, kui riik tema kätte tarwilikud summad annaks. Riik aga neid ei toeta, ehk küll nende tööd Eesti kultuuri edendada aitawad. (W. Linna m ä g i (kristl.): Kas Under'ile? Nad ei ole seda wäärt!) See asjaolu näitab, kuidas meie kultuuri edendatakse ja wahelhüüded paremalt poolt näitawad, et see „rekwiisiit“ lootuseta seisukorras on. — Kolmas Riigiwanema poolt ettetoodud rekwiisiit on meie rahaasjandus. Siin pean tunnistama, et praeguse walitsuse ajal on meie margakurs tõepoolest enamwähem stabiliseerunud, kuid pean otsekohe ütlemä, et sellest marga stabiliseerimisest palgatööliste ja üldse töörahwale suuremat kasu pole praeguse elukalliduse juures. Kõige paremaks tunnistuseks selle kohta on rahaminister ise, kes oma kõnes riigi eelarwe esitamisel tunnistab, et riigiteenijate palgad väga wiletsad on ja et neid tuleb rutuliselt parandada. On aga riigiteenijate palgad wiletsad — siis veel wiletsamad on tööliste palgad. Ei wõi sugugi põhjendada ja tõendada, nagu ei lubaks meie riigi eelarwe tööliste ja riigiteenijate olukorra parandamiseks summe tarwitada ja tööliste kinnitussaaduste maksmapanemisele ja sotsiaalsete küsimuste lahendamisele asuda. Meie eelarwes on palju asjatuid ja otstarbetuid väljaminekuid. Eelarwekommissjoni liikmed teawad väga hästi, et sarnaseid väljaminekuid on eriti palju sõjaministeeriumi alal. Ma ei hakka mitte rääkima siin sõjaministeeriumi poliitikast ja sõjawäe suurusest, sest selle juures wõib peatada sõjaministeeriumi eelarwe juures. Igalühel on teada, et sõjaministeeriumil üleearuseid kõrwalasutusi, paralleel-asutusi on. Sõjaministee-

rium, kui ametiasutus, ei ole osanud enast veel otstarbekohaselt konstrueerida ja tema funktsioneerimine ise nõuab palju otstarbetuid väljaminekuid. Eriti töötab meie varustuswalitsus Wene intendantuuri alustel ja waade „kroonu“ rahast, mida otstarbetult välja anda võib — on endine. Kui ma harilikult Walka lähen, siis heidetakse alati ette, et miks sõjawäe intendantuur ostab ümberkaudsetest waldadest tarbeaineid palju kallimalt, — ta maksab nende ainete eest $\frac{1}{2}$ kallimat hinda, — kui neid Walga turult saada on. (A. Jürman (põl.): Aga mis teeb siis riigikontroll?) Ma tahan härra Jürmani meelde tuletada, et kui ta juhatais Riigikogu eelarwekommissjoni, siis selgus komisjonis ka see küsimus. Kui sõjaminister harilikult ütles, et kõik korras olewat, siis tähendas wahel riigikontrolli esitaja, et kõik korras mitte ei ole ja selgitas ka, mis kontroll sellel alal teinud on. (A. Jürman (põl.): Aga mis siis ei ole korras? M. Martna (sd.): Lugege „Walwe't“!) Siin loen ma kohuseks tähendada, et põllumeestekogu esitaja, praegune sõjaminister härra Soots, kes pidi Eesti sõjawäe korraldust ümber looma, ei ole mitte suutnud lahti saada Wene sõjawäe süsteemist ja sõjaministeeriumis walitseb praegugi otstarbetu summade väljaandmine. (A. Jürman (põl.): Seekord oli waidlus sõjaministri ja riigikontrolli esitaja wahel trükikoja asjus!) Seekord ka selgus, et sõjaminister ei wõta mitte alati arwesse riigikontrolli arwamist. Teie katsuge omalt poolt selleks kaasa mõjuda, et ta riigikontrolli arwamisi rohkem arwesse wõtaks. Siis võib loota, et meie asutusi saab sarnaselt korraldada, et nad riigile wähem maksma lähewad, kui praegu. Siis wõime meie ka lootusrikkamalt sotsiaalsete küsimuste lahendamisele asuda. Samuti wõime meie neid summe, mis praegu otstarbetult välja antakse, kultuuriliste ettewõtete peale otstarbekohasemalt tarwitada. Aga Wabariigi Walitsusel ei ole nähtawasti huwi asutusi ümber korraldama hakata ja neid kõige odawamini sisse seada. Meie kord kujuneb liig bürokraatlikeks ja otstarbetult kalliks, ja siis tullakse kaebama, et isegi 20 wõi 30 miljoni ei saada, rahaasjanduse seisukorda silmas pidades, töötatööliste toetuseks välja anda. Selsamal ajal aga kulutatakse kümned ja isegi sajad miljonid otstarbetult ära.

Rahaasjanduse ja majanduse elu korraldamise peale mõjub halwawalt ka see asjaolu, et meil puudub siiski wälispoliitikas kindel siht. Meie ei ole suutnud wahekord¹ kui ida nii ka lääne poole tarwiliselt ära kasutada. Meil ei ole mingisuguseid läbirääkimisi olnud Saksa maaga majanduste wahekordade korraldamiseks, samuti ei ole meil kuigi palju ära tehtud, et Wenemaaga majanduslist wahekorda lähemalt reguleerida. Tahaks küsida, millal hakatakse meil wälispoliitiliselt soodsamaid tingimisi majanduslise elu ülesehitamiseks looma? Riigiwanem oma kõnes tähendas, et meie wälisministeerium ei tee mitte ilmaaegselt suuri sheste, et tema töötab rahulikult ja waikselt. Pean ütleva, et meil siiski mõnikord tehakse sheste, mis mitte hästi ei mõju. Ma tuletaksin siin meelde ainult üht fakti. Kui oli Soome ja Wenemaa wahel teraw wahekord Karjala küsimuse asjus, siis sai Eestile see „au“ osaks, et ta rahwasteliidu ja Wenemaa wahel wahemeheks määrati. Oli siis tarwis seda „au“ wastu wõtta? Oli ju selge, et ükski riikidest ei tahtnud seda oma peale wõtta, teades juba ette, et see täiesti asjatu ja otstarbetu demonstratsioon on. Eesti aga wõttis selle osa oma peale, tegi selle ilusa shesti ära ja tagajärg oli see, et shest meie wahekorra peale naabritega mitte hästi ei mõjunud.

Eriti tahaksin puudutada Riigiwanema seletusi nende wahekordade üle, mis Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse wahel olemas on. Riigiwanem oma kõnes muuseas tuli tagasi wana küsimuse juurde, mispärast Wabariigi Walitsus omal ajal Riigikogus ei esinenud deklaratsiooniga ja seletas, et sarnane asi, nagu deklaratsiooni ettekandmine, Eesti põhiseaduses ette nähtud ei ole ja loomulik on, et Wabariigi Walitsus seda mitte ei tee. Mulle näib, et sarnane põhjendus ja meie põhiseaduse peale näitamine ekslik ja puudulik on. Muidugi ei ole meie põhiseadus maha kirjutatud teiste riikide põhiseadustest, kuid sellest ei wõi weel oletada, et kõik, mis mujal tarwilik on, meil tarwilik ei ole. Meie põhiseaduses on iga tahes öeldud, et Wabariigi Walitsuse kutsub ametisse Riigikogu. Ei ole kuskil meie põhiseaduses öeldud, nagu kutsuks Wabariigi Walitsuse ametisse ainult teatavad rühmad. (A. Jürman (põl.): Enamus muidugi!) Tähendab, Riigikogu terwes koosseisus wõtab osa sellest asjast... (A. Jürman (põl.): Nii sugust walitsust ei ole!) ...ja ei

wõi seda ametissekutsumist enesele nii ette kujutada, et üks osa Riigikogust — enamusrühmad kinnistel koosolekutel walitsuse kokku seavad ja seda Riigikogu ees saladuses hoiawad. (A. Jürman (põl.): Kokkuleppest anti awalikult teada.) Kui on õigus Riigikogul osa wõtta Wabariigi Walitsuse ametisse kutsumisest, siis on ka opositsioonil õigus teada saada, missugune see walitsus on, missuguse platwormiga ta walitsemisele asub. Seda peab walitsus Riigikogus awalikult ütleva, et opositsioon mitte nii ei hääletaks, nagu, wõib olla, walitsewad rühmad armastawad seda teha, waikselt kätt üles tõstes, waid opositsioon ka wastu hääletades peaks teadma ja peaks awalikult ütelda wõima, mispärast ta seda teeb. (M. Martna (sd.): Wäga õige! A. Jürman (põl.): Kokkuleppe punktid anti teada.) Niiwiisi peab meie põhiseadust seletama ja ei tule mitte hakata otsima wäljapääseteed teiste riikide põhiseadustest. Ja kui Riigiwanem seda teeb, siis pean ma ütleva, et ta samasugusele ebaõigele otsusele jõuab, nagu tema poolt ettetoodud wõrdlusel, kui keegi hakkab wõrdlema wõilillenuppu jaanalinnununa. Seda tegi Riigiwanem ise, otsusele jõudes, et meie põhiseadus ei näe ette Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni. Ka siin on Wabariigi Walitsus ühe sammu tagasi astunud selle asemel, et arendada põhiseadust nendel alustel, nagu Asutaw Kogu, majesteet, kuigi noor majesteet, seda ära määras. Samuti on ebaõiged need oletused ja wäited, mis Riigiwanem oma kõnes wahekorra kohta seadusandlise kogu ja Wabariigi Walitsuse wahel ette tõi. Riigiwanem arwab heaks meelde tuletada teooriat wõimude lahutamisest. Kuid see teooria on wananenud ja sel kujul teda meelde tuletada ei oleks maksnud, nagu Riigiwanem seda tegi. Sarnasel kujul meie seda teostada ei saa. Wõimude lahutamise teooria, mille järele parlament peab täitsa eraldatud olema walitsusest, wiidi Ameerikas läbi, kuid ka seal leiti, et see õige teooria ei ole, et seda sarnasel järsul kujul läbi wiia ei saa ja wiimane Ameerika president Wilson, riigiõiguse professor, näitas oma riigiõiguslikkudes töödes väga selgelt ära, kuidas see süsteem, parlamenti ja walitsust lahutada, otstarbekohane ei ole ja isegi kahjulik on. Ka Ameerikas ei ole tegelikult see süsteem järjekindlalt maksmas. Kui Riigiwanem oleks meelde tuletanud Inglis-

maad, seda parlamendi kommetes ceskujulikke riiki, siis ei oleks ta sealt oma wäidetele toetust mitte leidnud, waid oleks näinud, et Wabariigi Walitsusel ei wõi kunagi ükskõik olla, mis parlament teeb. Parlamendi seadusandline töö seisab teatawas mõttes walitsuse kontrolli all, nagu walitsuse tegewus alau parlamendi kontrolli alla seisab. Sellest seisukohast wälja minnes oleks Wabariigi Walitsus pidanud oma wahekordi Riigikoguga korraldama. Meil on aga kogu aja etteheiteid tehtud Wabariigi Walitsusele, et tema Riigikogu tööd raskendab, esinedes seadustega küsimata isegi Riigikogu enamuse waadetest ja meeleolust. On juhtumisi olnud, kus Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seadused isegi walitsuse rühmade poolt ühel meel tagasi lükati. Wabariigi Walitsus ei ole tarwilikuks pidanud informatsiooni Riigikogu meeleolust endale muretseda. Sarnane seisukord on ometi täiesti ebaloomulik ja eitataw. Tuletan meelde Riigikogu liikmetele, kuidas ühes komisjonis kõik parteilised Wabariigi Walitsuse esitajad teatud seaduseelnõu kaitsesid, see oli riigiasutuste koosseisude seaduse komisjonis, seal oli siseminister Einbund, oli tolle aegne kaubandusminister Kukk, oli rahaminister Westel, oli haridusminister Bauer, kõik ministrid olid mobiliseeritud seda seadust kaitsma. Kuid need rühmad, kelle esitajad just nimetatud ministrid olid, lükkasid ühel häälel seaduseelnõu tagasi, ja see nähtus kordus kaks korda. Ometi oleks waja olnud ennast Riigikogu seisukohaga informeerida, et Riigikogus esineda seaduseelnõuga sarnasel kujul, mille wastu vähemalt walitsuse rühmad ei oleks waielnud. Kuid Riigiwanem seletab, et sarnane wahekord loomulik on ja ka edasi peab kestma. Mina ütlen teile, et teie seisukohalt oleks palju parem, kui see wahekord rohkem kawakindlam, rohkem selgem oleks. (A. Tupits (põl.): Kas ta Teie ajal oli selge?) Kui selge ta sel korral oli, selle üle räägiti Asutawas Kogus, praegu ei taha ma mitte selle juurde peatama jääda.

Ma tähendasin juba, et mina ei mõtle mitte üksikasjaliselt eelarwet arutama hakata. Tahtsin peatada ainult mõne Riigiwanema kõnes ülestõstatud küsimuse juures, ja nimelt sellepärast, et edaspidiste arutuste juures ei ole enam võimalik kõikide nende küsimuste juurde tagasi tulla. Need küsimused on küllalt tähtsad, et neid arutamise alla wõtta.

Nagu mulle näib, ei ole need seisukohad, mida Wabariigi Walitsus omale juhtnõõriks on wõtnud ja mille järele ta ütles end senni talitanud olewat, Riigikogule mitte wastuwõetawad. Peaks ümber korraldama wahekorrad Wabariigi Walitsuse ja Riigikogu wahel. Niisama tuleks ka Wabariigi Walitsusel tagasi astuda nende lähtekohtade juurde, mis Asutawa Kogu poolt üles seati. Kui praegusel kujul riiklist elu edasi arendatakse ja meie ikka rohkem nendest demokraatlistest alustest edasi läheme, neid ära unustame, siis ei maksa mitte enam rääkida teistest riigi rekwiisitidest, siis on nad kõik ülearused. Ainukene alus, millel peaks põhjenema riigielu arendamine Eestis, on kõige laiem demokraatia. Selle aluseks peaks wõtama neid põhimõtteid, missugused Asutawa Kogu poolt wastuwõetud põhiseaduses wäljendust leidsid, nimelt, et töötawate rahwakihtide huwid peaks alati Wabariigi Walitsuse tegewuse eesplaani seisma ja et nendest peaks wälja minema terve Wabariigi Walitsuse ja parlamendi tegewus. Iseenesestki mõista, et praeguse Riigikogu koosseisu juures seda lootat ei ole. Siin on mitu korda tähendatud, et see põhiseaduse § 25, kui ma ei eksi, mis räägib eluaseme ja inimesewäärilise ülespidamise kindlustamisest ning õiglasest põhimõttest majandusliku elu korraldamisel, on täiesti ära unustatud, et seda ei tuletata keegi enam meelde. Ja ei ole muidugi ka lootat, et praeguse Riigikogu koosseisu juures oleks wõimalik uuesti tähelpanu selle paragrahwi peale juhtida. Seda lootust ei ole ja arusaadaw on ka sellepärast, et opositsioonil ega ka meie rühmal ei ole mingisugust põhjust ja wõimalust Wabariigi Walitsuse poolt esitatud eelarwet, s. o. kodanlist eelarwet, mida kodanlus täidab, toetada. Meie ülesanne on ainult teie tähelpanu selle peale juhtida, et seda teed edasi minnes, teie Eesti riigi iseolemist mitte ei kindlusta ja teie ei kaitse sellega meie riigi rekwiisite, waid teie kaotate nad tee peal kõik ära.

(Kiiduawaldused pahemal pool.)

J. Piiskar (is.): Meie rühm on oma seisukoha eelarwe kohta ja selle poliitika kohta, mille teostamiseks praegune eelarwe läheb, juba ütelnud. Ja ei parastised enamusrühmade läbirääkimised, ei ka Riigiwanema kõne pole melle tarwilikuks teinud seda seisukohta rewideerida. Täna

lubatagu paari sõnaga härra Riigiwanema kõne juures peatada. (A. Tupits (põl.): Maatööliste liidu juures?) Härra Tupits, ma wõiksin ka põllumeestekogude juures peatada, mitte ainult maatöölise liidu juures.

Eelmises kõnes nimetasin ma mööda minnes Eesti Wabariigi Walitsust, „wajiwaks demokraatiaks“. Selle „wajiwade demokraatia“ esitaja, härra Riigiwanem, on kõnelenud 2 ja $\frac{3}{4}$ tundi, kuid waihus kestab endiselt edasi, sest härra Riigiwanem ei puudutanud oma kõnes walitsuse poliitikat. Härra Riigiwanem waidles waid Riigikoguga, et Riigikogul ei olla õigust nõuda walitsuse deklaratsiooni, et kui Riigikogu walitsuse juba ametisse on pannud, siis tuleb tal leppida sellega, mis tehakse, et walitsus olla samuti täieõiguslik ja iseseisew wõim, kui Riigikogu, kuigi teisel alal.

Kuid härra Riigiwanem on siiski mööda minnes ja, wõib olla, wastu tahtmist paljastanud oma kõnedes seda poliitikat, mida tema ja tema juhatusel olew walitsus ajab. Esimene kord oli see läinud aastal, kui ühe meie rühma poolt esitatud arupärimise puhul tehti kibedaid etteheiteid walitsusele ja siis Riigiwanem ühel nõrkuse silmapilgul wastu ei pidanud ja kõneles. Siis käis ta seletusest läbi wäide, et on enne Rahumäele saadetud ja saadetakse weel, et demokraatia ei ole mitte ema, kes oma lapsele bonbonksi annab. Ma pean aga ütleva, et härra Päts'i demokraatia on siiski olnud ema, kes oma lapsele bonbonksi annab. Ta on neid bonbonkse annud küll mühawate kaarte kujul, küll mõnesugusel teisel kujul. Härrad põllumehed wõiksid sellest rohkem rääkida. Oma lastele on see demokraatia bonbonksi annud, aga sel demokraatial on „oma lapsi“ wäga wähe, sest suuremat kodanikkude hulka, eriti töötawat klassi, ei pea ta „oma lasteks“. Need on „wõõraslapsed“, ja nende jaoks pole bonbonkse, sest need hoitakse ju „oma lastele“. „Wõõraspoegade“ jaoks on Riigiwanemal wäide: „on saadetud Rahumäele ja saadetakse weelgi“. See on olnud iseloomulikumaks jooneks walitsewa demokraatia poliitikas.

Täna wune Riigiwanema eelarwe-kõne oli härra Päts'i memuaarid ja mõtiskelud neistsinatsist asjust, isiklikult wõib olla sügawalt tuntud ja läbielatud momendid, mida aga ei tarwitse praegu analüseerida, sest eelarwe arutamise aeg ei ole kohane memuaaride ja mõtiskelude arutamiseks.

ei kunstlikkirjanduslikult ega riigimajanduslikult seisukohalt.

Riigiwahema kõnest, õigem kõne ridade wahelt paistis siiski nii mõndagi, mida wõib wõtta tagaseinana eelarwe tarwitamise ja poliitika kohta üldse. Kõnelejatele heideti ette, et nad ei olla leidnud õiget wõrdlusmetoodi eelarwet teiste maade eelarwetega wõrreldes. Kui härra rahaminister Westel eelarwe-kõnega esines, tarwitas ta just samasuguseid wõrdlusi, wahe oli ainult selles, et Riigikogu liikmed tarwitasid arwusid ja andmeid, mis pärit läinud wõi tänawusest aastast, kuna härra rahaminister käsitas wäga wananenud andmeid, mis wõetud aastat wiisteist-kakskümmend tagasi. Ta ei pidanud tarwilikuks käsitada eelarwe poliitilise külge, waid peatas ainult majanduslikkude küsimuste juures. Sellest wõib aru saada, sest kõneles rahaminister, oma seisukohalt wälja minnes. Kuid härra Riigiwanem oleks pidanud esitama walituse poliitilise programmi, mille teostamiseks kulutatakse 5½ miljardi, oleks pidanud käsitama wäljawaateid rahwuswaheliselt ja wälispoliitiliselt, oleks pidanud andma mingisugusegi õigustuse eelarwele. Ootasime asjata seletust selle kohta, mida tahetakse käesolewal aastal teha ja kuidas kawatsetakse seda teha, seda aga ei tehtud.

Härra Riigiwanem wõrdles wõilille-nuppu jaanalinnunuga, mina aga wõrdleksin Riigiwanema wälispoliitilist programmi jaanalinnu enesega, kes pea liiwa sisse peidab ja usub: olen oma pea ära peitnud, nüüd ei puutu minusse keegi. Mulle tuleb meelde üks olewus loomariigist, kes armastab ka sarnast poliitikat — kaob sügisel oma pessa ja käppa suhu wõttes, uinub seal kewadeni. (Na er pahemal pool. O. Gustawson (is.): Kas nime ei tea?) Mina ei ole loodusteadlane ja ei tarwitse sellepärast nimedega opereerida. Wälispoliitikat ise-loomustawad Riigiwanema sõnad, mis „Päewalehes“ järgmiselt tsiteeritud: „Kui siin niipalju süüdistusi ette toodi ametnikkude teenistusest, kaubitsemisest jne., siis arwan ma, et meie siin ülekohtu teeme oma riigi wastu, kui meie seda nähtust seome oma wälispoliitikaga. Meie wälispoliitilised ülesanded pole igatahes mitte nendega seotud. Mina arwan, et ei ole ühtegi riiki, kus selles asjas inglipuhtus walitseks. Ma arwan, et meie wõiksimme oma seadusandlisele kogule teatawa ootamise ajajärgu anda ja neid küsimusi mitte

igal nädalal paar korda korrata.“ Seda lugedes tekib küsimus, mis jaoks on niisuur hulk inimesi wäljamaal, kui neil mingit ülesannet ei ole, kui lastakse minna nii kuidas läheb. Oleks huwitaw, kuidas wälisminister selle peale waatab ja missugused ülesanded temal peaksid olema. Juhin wälisministri tähelepanu attestatsiooni peale, mis härra Riigiwanem tema aadressil andis, tähendades, et ta kategooriliselt nõudnud, et Moskwa saadik Wares teatawa puhastustöö ette wõtaks. Tähen-dab, härra wälisminister ja härra Riigiwanem on wastolus, wälisasju juhib Riigiwanem mööda minnes ministrist. Kui aga wälispoliitikat juhib wälisministri asemel keegi teine, siis pole wälisministrit tarwis. Eelkõneleja härra Palwadre tähendas juba, kuidas on püütud ainult käeliigutustega wahekordi lahendada, millega aga midagi kätte pole saadud, ainult wahekorrad weelgi terawamaks aetud.

Tahaksin peatada ka nende rekwiiside juures, millest härra Riigiwanem kõneles. Tema seadis tähtsamaks rekwiisidiks maa ja seda täie õigusega. See, kuidas härra Riigiwanem seda küsimust oma kõnes walgustas ja see, kuidas teda tegelikult käsitatakse, näitab, et härra Riigiwanema sõnad käiwad praeguse maa poliitika kohta just niisama, nagu nende kohta, kelle wastu nad toodi. Härra Riigiwanem ütleb, et maa on olnud poliitilise wõimu abinõu. Meie oleme sedasama ütelnud ja rõhutanud, et maaseadus on tehtud poliitilise mõju kindlustamiseks. Härra Riigiwanem ütles, et riitalkonna esitajatega pärisorjuse lõpetamise 100-aastase mälestuspäewa läbirääkimisi pidades neile öeldi: „Kui teie olete tahtnud meie rahwale maad kätte anda, kas ei tundu see siis ometi natuke imelik olewat, et nüüd — saja aasta pärast meil seda maad, mida teie ka seaduse põhjal omaks ei wõitunnistada, weel ei ole.“

— Meie küsime nüüd: Kas ei tundu praegu, kus teie juba mitu aastat olete teostanud oma maareformi, natuke imelik, et töörahwal seda maad ei ole, waid inimesed, kes mitmendast põlwest saadik maad harinud mõisa põllutöölistena, maast ilma on jäänud. Maareformi peale pandi wäga palju rõhku. See pidi nõiasõna olema, millega paradiis maa peale tuleb. Selle abil wiidi läbi Asutawa Kogu ja osalt ka Riigikogu walimised, kusjuures ei usutud neid, kes ütlesid, et ei tule kusa-gilt lubatud 40.000 õitsewat talu. Kust tuleb nüüd see, et ükski maareformi teos-

tamisega rahul ei ole? Ma küsin veel kord, kas Teie, härra Riigiwanem, ja teie, härrad enamuserakondlased, ei imesta, et nüüd, kus mitu aastat möödab, rahulolematuus aina kaswab. Mida see näitab? See näitab seda, et meil just nii talitakse, nagu härra Riigiwanem ütleb endiste walitsejate kohta: kui meil wabastamise aeg oli, wõtsite teie isegi loomad ära. Põllumehed ütlevad tänapäew, et parem olla maad sööti jätta, kui neid rendile anda ja seda tehaksegi. Rentnikud ja saunikud kihutatakse minema. On loodud niisugused tingimised, et kuigi loomi otsekohe ära ei wõeta, siis wäikemaapidajad ja rentnikud sunnitud on neid ise ära häwitama. Tähendab, kaudsel teel wõitsite nad ikkagi ära.

Eile rõhutasid siin härrad põllumehed, et maid ei olla söödis. Minule anti tänaseks andmeid, et härra Arro'le tuntud wallas, nimelt Karksi wallas, on pere-meestelt enestelt saadud andmete järele üle 700 Riia wakamaa, s. o. üle kahe ja poole saja tiinu, põllumaad söödis, et Sür-gawere wallas Wiljandimaal on ühel talul üle 100 wakamaa maad söödis, jne. jne. (Chr. Arro (põl.): See on põlluhein, mida teie söödiks loete!) Lubage, härra Arro, et need peremehed, kes teateid andsid, ise wäga hästi teadsid, kas see oli põlluhein wõi söödis põld. Põlluheina all olewat maad ei oleks nad söödiks lugenud. (J. Hünerson (põl.): Seda nad küll ei oleks teinud!) Härra Hünerson on otsekohene, tema teab ka, et tõesti on söödis maid. Kui niiviisi maareformi teostatakse, siis on see just seesama, nagu härra Riigiwanem ise ütles: „Räägiti rüütelkonna esituse poolt ühte ja teist ja lubati mõndagi teha, kuid midagi selles asjas ei tehtud ja suur hulk meie põlluharijaid pidi edasi elama wiletsates rendioludes.“ — Lisame juurde, et suur hulk põllupidajaid peab otsekohe loobuma põllutööst ja kuuse alla kolima praegusel silmapilgul.

Edasi jätkab Riigiwanem: „Peab ütleva, et ka meie suurmaapidajate riiklise iseolemise ja walitsemise rekwiisidiks on maa. Nemad ütlesid lausa, et maa peal põhjenedaw nende poliitilised õigused.“ Tõepoolest peab ütleva, et ka meie enamuserakondade riiklise iseolemise ja walitsemise rekwiisidiks on maa. Teie ütlete niisamuti, et maa peal põhjenedaw teie poliitilised õigused. Maareformist on tehtud wõimuküsimus, on asutud maast rekwiisiti looma, kuid rekwiisiti ainult

teatawale ringkonnale, walitsewale wäikekodanlusele ja nimelt selleks, et nii nagu 100 aastat tagasi alt üles tungiw wäikekodanlus suurkodanlusele, s. o. mõisnikkudele etteheiteid tegi, eneste tagasitõrjumise pärast, ise asuda ülemisele kohale ja omakorda jälle neid tagasi tõrjuda, kes alt poolt ülesse on tulemas ja teile etteheiteid teewad. Härra Riigiwanem on siin wäga õieti iseloomustanud meie maaküsimust ja maapoliitikat, kahju ainult... (J. Hünerson (põl.): et ta nüüd sellest tarkusest ilma jääb!) Noh, härra Hünerson on ehk nii lahke ja jutustab temale seda edasi... Kahju on sellest, et need laiad hulgad, kes senni on maareformist, nii ütelda, sisse wõetud olnud, kes on selle hüüdsõna sisse uskunud ja õnge otsa läinud, weel ei ole täiesti pettunud ja ei ole küsimust mitte nii kategooriliselt esitanud, nagu mõni aeg tagasi härra Konstantin Päts seda rüütelkonna esimehele ette pani: „Kas ei tundu see ometi natukene imelik olewat, et nüüd saja aasta pärast meil seda maad, mida teie ka seaduse põhjal omaks ei wõi tunnistada, omaks ei ole tunnistatud?“

Härra Riigiwanem toob weel ühe wäite: „Selleaegne Wene kuberner Tallinnas, Korostowets, ütles, et tema talupoegi küll ei taha, kuid palju kindlam oleks, kui need mõisad, mis põllupank on ostnud, Wene mõisnikkudele antaks, sest siis tekiks meie maal kindel Wene element, kes Balti mõisnikkude wõimu wõiks murda.“ Ja praegune Riigiwanem, härra Konstantin Päts, ütleb, et tema Eesti töötawat rahwast küll ei taha, palju kindlam on, kui need mõisad, mis wõõrandatud, antaks Eesti kodanlusele, siis tekiks ja suureneks meie maal kindel wäikekodanline element, kes aitaks proletariaadi wõimu murda. (J. Hünerson (põl.): Kust Teie seda loete?) Härra Riigiwanema kõnest. (J. Hünerson (põl.): Seal ei ole küll midagi selle sarnast!)

Niipalju selle rekwiisidi kohta. Maareform on saanud poliitilise surwe abinõuks. Tema abil sunnitakse wälja kolima niihästi mõisadest kui ka taludest kehwe-mad töölisel, kes alati töö ja waewaga on maad harinud. Neile ei ole maad mitte antud. Maa on saanud poliitiliseks wõitlusabinõuks, mille abil wäikekodanlus püüab end töötawa rahwakihi kulul maksusel hoida ja kindlustada.

Edasi kõneleb härra Riigiwanem ühest teisest rekwiisidist s. o. kirjandus, kunst,

kõik see, mis waimlise kultuuriga ühenduses on. Ta ütleb otsekohe, et Eesti on siin niisama ilma minewiku waranduseta, nagu maa asjuski. Siingi ei ole endine tsaariaegne walitsus meie midagi parandada jätnud. Ta leiab, et isegi oma keelt ei ole suudetud tarwiliselt arendada. Tähendab, seisukord on äärmiselt täbar. Kui aga härra Riigiwanem tõstab hariduse ja kultuuri rekwiidiks, waranduseks, mis peab aitama riiki püsti hoida, siis oleks ta pidanud sellest ka tarwilised järeldused tegema, nii oma kõnes kui ka eelarwes. Seda ei ole aga mitte tehtud. See rekwiit jääb laiemate hulkade suhtes samuti õõnsaks hüüdsõnaks, nagu maareformgi. Praeguste walitsewate kihide poliitika sihtjoon hariduse suhtes näib olewat: hulke ei maksa hariduse ligi lasta, sest kes siis weel orjaks. Weneajal ütles üks pastor Pärnumaal, et kuidas wõib kõiki lapsi kihelkonnakooli lasta, kes siis weel rehawarre kätte wõtab? Härra Riigiwanem algas oma kõne haridusala kohta lausega, et haridusalal on antud niisugused seadused, mida wõiks nimetada laiaks käeliigutuseks ja ütles siis edasi, et peame silmas pidama, et ei wõi rahwale rohkem maksu peale panna, kui rahwa jõud kannab. Neist kahest lausest selgub, missugust hariduspoliitikat aetakse ja mis sellega kätte saada tahetakse. Nende laiade käeliigutustega haridusalal on meile senni suudetud anda ainult üksainukene seadus, s. o. algkoolide-seadus, mis tahab sundusliseks teha kuueaastase alghariduse. (J. Hünerson (põl.): Ka palgaseadus!) Wäga hea, et Teie seda mulle meelde tuletasite. Selle palgaseaduse puhul tegi parempool väga suurepäralise liigutuse, mis aga mitte ei õnnestanud. Igatahes, sisuline seadus hariduse kohta on kõige pealt algkoolide-seadus, millega tahetakse maksta panna kuueaastaline sunduslik algharidus. Teistes maades, mis ei tarwitsegi haridusalal esimeses reas olla, on maksmas 7—8 aastane sunduslik algharidus, ja kõneldakse isegi 9 aastasest. Neis maades ei tundu see nähtus mitte suure käeliigutusena, nagu meil, kus härra Riigiwanema enese ütelse järele endistelt aegadelt isegi oma emakeele oskust pole päritud. Seaduse järele oleks pidanud juba tänawu koolides 6—es õpeaasta teostamisel olema, kuid tegelikult ei ole saadud weel 4-datki õpeaastat teostada ja walitsuse määrused rehkendawad kolmeaastasest algkoolist kuueaastase peale üleminemiseks terwelt 10

aastat aega. Küsitaw on, kas seda 10 aasta jooksulgi läbi wiiakse. Need on siis need suured käeliigutused haridusalal.

Härra Hünerson juhtis minu tähelepanu siin palgaseaduse peale. See seadus on paremalepoolele pinnaks silmas. Aga pole kunagi ette toodud, kui mitu protsenti on õpetajate palgad suuremad elatismiinumumist. Härra Hünerson hariduskommisjonis kõneledes ei ütles mitte, et palgad suured oleks, kuid Riigikogus rõhutab ta seda. Õpetajate palgad ulatawad tegelikult suuremal jaol 3—4 tuhande margani, mis waewalt pool on tarwiliseks elatismiinumumiks, sest elatismiinumumiks praegusel ajal loetakse umbes 8.000 marka kuus. Härra rahaministergi ütles, et meie ametnikud saawad mõned $\frac{1}{2}$ ja mõned isegi $\frac{1}{7}$ endistest weneaegsetest palkadest. Õpetajate palgad ei ole paremal järjel. Kui meie hakkaks rehkenutama, kas wõi rukki puudadega, walla-wõi kihelkonnakooli õpetaja palka, ehk ennesõja-aegsete kuldrublade, siis leiame, et nad $\frac{1}{2}$ ja isegi $\frac{3}{8}$ wäiksemad on, kui ennesõja-aegsed palgad. Et enne sõda oleks õpetajate palgad suured olnud, seda wist ei taha isegi härrad põllumehed ütelda. (J. Kes küll (majand.): Kust need maksud tulewad!) Maksudest wõime pärast kõneleda, kui sissetulekute eelarwe arutusele tuleb. Kui lugu nii on, et haridusalal töötawatel isikutel palgaolud väga wiletsad ja põllumehed igal sammul neid weelgi alandada tahawad, siis on ka see puhtpoliitiline wõte, sest härrad põllumehed ei taha kuidagi sellega leppida, et rahwakooli õpetajal, kes proletaarlane on, mingit ühist pole põllumeestekogu ilma- waatega ja püüetega. Kui teil korda läheks rahwakooli õpetajaid täiesti oma pilli järele tantsima panna, siis ei kõneleks teie wist mitte, et nende palgad suured on, waid oleksite nõus neid isegi ehk weel suurendama. (J. Hünerson (põl.): Jah, kui nad tublimad mehed oleks!) Härra Hünerson wõtab ikka enne lause lõppu sõna ära. Mina tahtsin just selle juurde tulla. Teie tahate, et õpetajad poliitiliselt teie mõju all oleks, siis oleks nad muidugi tublid mehed. Üks meie hariduspoliitika suurte käeliigutuste tagajärg on, et hariduspõllult tõsisemad jõud lahkuwad ja lähewad teistele aladele üle, kus nad paremat palka saawad. (W. Linna-mägi (kristl.): On mujal neid tublisisid mehi?) Ma wõiksin Teile pikad nimekirjad ette lugeda nendest, kes waremalt koolipõllul töötasid, nüüd aga teis-

tele aladele üle läinud on ja see üleminek kestab edasi senni, kui teie ütlete, et praegused wiletsad palgad kõrged on. Oleks palgad kõrged, siis koguks haridustööle tüsedaid jõude. Seda ei sünni aga mitte waid igauks, kes wähegi muud teenistust saab, walgub teisale. Nii ei ole mitte ime, et haridusalale nõrgad töäjõud jääwad. Mis on tehtud selleks, et tublimat töäjõudu haridusalal hoida? Lugesin hiljuti üht haridusministri ringkirja, kus isegi 14—15 aastaste õpetajate seminaari kaswandikkude suhtes lastakse nuhkida, kas neil küllalt kristlikku ja põllumeeste waimu on. Ja kui need 14—15 aastased jõmpsikad leitakse küllalt „neblagonadeshnõie“ olewat, siis kihutatakse nad koolist minema. Sarnast poliitikat, nagu see meil hariduse suhtes praegu sünnib, ei aetud isegi Wene Kasso ajal. Meil taetakse jätta kõik need õpetajad registreerimata, keda kooliwalitsus kahtlustab. Ei ole waja üldse faktilist süüdistust ette tuua, waid õpetajatega wõiwad kooliwalitsused täiesti oma heaksarwamise järele ümber käia. Kristlik haridusminister on annud niisuguse korralduse, et kui kooliwalitsus kedagi kahtlustab, ta siis wõib teda registreerimata jätta. Jääb ainult terwitada seda otsekohesust ja seda sirgjoonelust, mis meil hariduspoliitikas praegu walitsemas on. See poliitika wiib meidki sinna wälja, kuhu teiste maade sarnane poliitika on wiinud. Peab arwama, et härra Riigiwanem, oma kõnes, kõneledes haridusest, kui rekwiisidist, on lihtsalt halba nalja teinud. Need, kes suudawad aastas tuhandeid maksta, saawad muidugi haridust. Aga kas Teile, härra Riigiwanem ja teile, kes seda poliitikat toetawad, ei tundu siiski natuke imelik, et meil haridus, mida Teie loete üheks iseolemise rekwiisidiks, kõigile mitte kättesaadaw ei ole; et ei ole suudetud 3—4 aastalist rahwakooligi teostada, et on pealinnaski palju õpilasi, kes ei pääse kooli ja kelle jaoks tulewal aastal 30 uut klassi awada tuleks, mida aga waewalt tehakse? Kui omal ajal räägiti, et ega orja ei wõi targaks teha, siis nähtawasti aetakse siin ka sedasama poliitikat. Selles mõttes ei ole haridus mitte riiklik rekwiis, waid on teatawa kihhi kaitseabinõu enese soomustamiseks.

Kui Riigiwanem ütleb, et meie ei tohi enesele mitte rohkem lubada, kui seda rahwa jõud lubab, siis ütlen ma, et kui sõjawäes need asutused ära saaksid kaotatud, kes paralleelselt üksteise kõrwal

poole jõuga töötawad, siis wõib kindlasti alghariduse saamist kõigile wõimaldada. Seda ei tehta aga mitte. Sõjaministeeriumis pillatakse ja raisatakse. Walitsew kodanlus härra Riigiwanemaga eesotsas ei ole mitte huwitatud meie haridusasjast. Et ka rahwa laialised hulgad — töötaw klass — hariduse juurde pääseksid, ei peeta mitte tarwilikuks.

Härra Riigiwanem ei kõnelenud poole sõnagagi neist rekwiisidest, mis töötawa rahwa kasuks oleks olnud. Mis on tehtud selleks, et luua suurematele rahwahulkadele niisuguseid eluwõimalusi, et nad tõesti elada saawad. Selleks ei ole aga mitte midagi tehtud. Kus on kinnituseadus? Kus on paiukiseadus? Kus on otstarbekohane elamiswõimaluste kindlustamine jne.? Need alad, mis tõepoolest wõiksid saada töötawale rahwale riikliku iseolemise rekwiisidideks, need alad on praeguse poliitika juures täiesti söödis, ei arwata tarwilikuks nendest kõneledagi. Terwe sotsiaalse ala peale leiata eelarwes waewalt sada miljoni, millest peawad kaetud saama hoolekande, kinnitamise ja igasugused toetamiskulud. Needki 100 miljoni on nii kui eksikombel eelarwesse rippuma jäänud.

Tahaksin weel lõpuks tähendada, et härra Riigiwanem siiski ära unustas paar õige tähtsat rekwiisiti. Kõige pealt meie kuulus Eesti piiritus. Minu arwates peaks see rekwiisit olema esimesel kohal, sest see annab terwe miljardi sissetulekut, ja oleks kõige suurem riigiwastane, kes ühel heal päewal sellele alkoholi uputusele punni ette paneks, sest siis oleks häda kirjeldamata suur. Härra Ernits'i karskuskõne puhul ei oleks kodanlased mitte nii mahedalt nalja heitnud, kui nad oleks kartnud, et härra Ernits suudab seda teha. (O. A m b e r g (kristl.): W ö t k e r a h w a h ä ä l e t a m i n e e t t e!) Mina arwan, härra Amberg, et meie ise otsustame, millal ja missuguse küsimuse puhul meie rahwahääletamise ette wõtame. Teie kawatsesite usuõpetust ju ammu rahwahääletamisele panna... See kõige toekam rekwiisit, millest härra Riigiwanem wai kides mööda läks, on weel tähtsam riigitugi, sest ta annab peale ühe miljardi puhaskasu weel wõimaluse ennast samuti kui maapoliitika abil, maksma panna, nagu Ameerika leidmisel, kus maapärisrahwale alkoholi nii palju muretseti, et neist ainult wäikene osa on järele jäänud. Samasugune rekwiisit, millest aga Riigiwanem lõbusa loo jutustas, on meie kaitsepolitsei.

kelle osaw agent Riigiwanema usaldust oli kurjasti tarwitanud ja talle jutustanud muinasloo raadiost kõigile, kõigile, kõigile ja 15-mehelistest salkadest, muinasloo, mille härra Riigiwanem nähtawasti on wõtnud puhta rahana. Härra Einbund'i asutus on tõesti wist nõnda osaw, et ta isegi härra Riigiwanema wõrku oskab wõtta. Kui see nii on, siis peab ütleva, et härra Einbund'i agentuur töötab väga osawasti. (O. Amberg (kristl.): Kuidas Teie agentuur töötab? J. Hünerson (põl.): Punase pingi mehed tõendawad ka seda, et agentuurid töötawad hästi!) Isegi nii hästi, et tema mitte ainult sõjakohtunikudEGA hakkama ei saa, waid juba härra Riigiwanemale wõis lõbusa anekdoodi jutustada nii uskumanapanewalt, et härra Riigiwanem selle tõsise näoga Riigikogu kõnetoolilt edasi jutustas. Kümme korda kergem on sel asutusel sarnaste anekdootide põhjal poliitilisi protsesse teha. Kaitsepolitsei on seega rekwiisidiks, mille abil kunstlikka protsesse wabritseeritakse, et töörahwa wastu teatawaid surweabinõusid tarwitada ja luua suuri protsesse, nagu näituseks praegu üks tulemas on, kus 115 wõi rohkem inimest kohtu alla antakse. (O. Amberg (kristl.): Teie räägite praegu anekdoote!) Mina ei räägi ühtegi anekdooti, waid näitasin ainult, kuidas kaitsepolitsei ohwriks langewad wabariigi kõrgemad ametnikudki ja isegi riigipea. See on väga kurb, et Riigiwanem edasi annab tõsiasjadena oletusi, millel mingisugust alust ei ole. See iseloomustab omalt poolt poliitikat, mida meil aetakse ja näitab, kuiwõrd on meil kindlustatud isiku puutumatus ja kui kerge on sattuda mõne kõmuprotsessi tegelaseks.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem.**)

Sarnased on muljed Riigiwanema kõnest. Kodanlus ei pea tarwilikuks omi kawatsusi awaldadagi, waid seal walitseb kõige suurem saladus nii wälis- kui ka sisepoliitikas. Selle saladiplomaatia musta mantli alt õhkub õudset õhku, kust laiematel rahwahulkadel midagi pole oodata. Weel kord näitab see, et praeguselt walitsuselt töötawad rahwahulgad midagi ei saa, näitab weel kord, et meil aetakse poliitikat, mis täie auruga purjetab taguruse wetes. (Naer. Siseminister K. Einbund: Kõnelge ka wahest seda, mis Teie ise usute!) Ma oleksin wõinud usust kõneleda, kui härra

Linnamägi oleks seda küsinud. Kui aga seda käsib härra Einbund, kui siseminister, kelle alla kirikud kuuluwad kaudselt, siis ma ei tea, kas teda huwitab kolmainuse wõi pühawaimu küsimus, ja sellepärast ma ei saa ka wastata. Ütlen aga, et riigi eelarwega, riigi majanduspoliitika ei ole usul midagi tegemist. Ei päästa usk riigi eelarwe sisse, usk kodanliste erakondade sisse, töötawat rahwast, ja sellepärast on parem riigi poliitilisi küsimusi mitte ühendada usuküsimusega, waid neid wõtta reaalsete tõsiasjadena, millele ei tarwitse ligineda usuga, waid mille juurde tuleb asuda teise meetodiga. (Siseminister K. Einbund: Nii Teie käänate alati, nagu nüüd praegu minu ütelist küsimust käänasite!) Ma wõtsin nii, nagu see küsimus oli asetatud. Aga ma ei taha praegu usuiliste küsimuste üle waielda. Kui härra siseministrit siiski ehk huwitab see küsimus, siis ma wõiks ütelda, mida ma mitte ei usu. Ma ei usu mitte Eesti kodanlise riigi praeguse eelarwe sisse, sest et sealt töötawale rahwale ühtegi penni ei lange.

J. Wanja (kom.): (Naer.) Riigi eelarwe läbiwaatamisel sai komisjon tükk aega higistada arwude kokkuseadmisel ja summade klappimisel, mis töörahwa käest kawatsetakse wälja wõtta. Nüüd on erakondades ja Riigikogus eriti juba tükk aega seda arutatud ja weel läheb hulk aega selle üle aru pidada, kuidas neid summasid, mis töörahwalt wõetud, kõige parem oleks kasutada töörahwa enese wastu. Ma ütlen otsekohe ja awalikult, et see töörahwa raha on ja töörahwa wastu läheb, sest näidake mulle ükski ette wõtja, kes midagi riigile maksab ja mitte kahekordselt seda töörahwa käest tagasi ei wõta, wõi mingisugune äripidaja, kes riigile sissetuleku maksu maksab, aga seda mitte kauba pealt, kaubatarwitajatelt sisse ei wõta ja weel rohkem kui ta riigile maksab. Alam rahwas ägab aga maksukoorma all. Nendel on kaudsed kui ka otsekohe sed maksud peal. On suured maksud peal ka asunikudel, rentnikudel ja töörahwal, kellel muud midagi ei ole kui tema tööjõud. Kaudsed maksud tulewad ühtemoodi kanda, nii waesel kui jõukamal klassil, näituseks tollimaksud. Ma toon näituse: kui meie tarwitame riiet, üks tarwita seda waesem rahwas niisamuti kui rikkad ja see näitab, et kaudsed maksud on ühetasa kantawad mõlema kihi peal. Küsiks, mille peale need summad lähewad? Nagu ütlesin, kasutatakse need

tööraha wastu ära ja sõjajumalale läheb suur osa, üle $\frac{1}{2}$. Nüüd ma küsin, mis otsarbeits selle sõjajumala peale nii palju kulutatakse? Kes siis tuleb meie peale, keda teie kardate? Kui teie endi näpud puhtad oleks hoidnud Judenitshi wägede toetamisest, siis ei tuleks teie peale ka keegi. Teie ütlesite ju, kui teie oma riiki rajasite, et Eesti saab olema üks erapooletu riik ja kui erapooletu oldakse, siis ei kawatseta kellegi peale minna, siis ei tulda ka temale peale. Wälisminister ütleb, et wahekorrad on igalpool korrekid, kellegiga ei ole hõõrumisi olnud ja diplomaatiliste pakkidega wiiakse piiritust ja määratakse natukene moka peale ja öeldakse, et wahekorrad on täitsa südamlikud. Alamkommissjonis olid niisugused asjad arutusel ja ma räägin selle üle, mis mina seal kuulsin. Mina kuulsin, kuidas teie wälisdiplomaatia piirituse pakisid Wenemaale weeti. Sellest arwatawasti tuleb see, et wälisministeerium wõib ütelda, et wahekorrad on südamlikud. Aga ometi on teil suured sõjawäed. Teie põhjendate sellega, et teie riigi taga on niisugused walitsused ja esitused, keda mitte usaldada ei wõi. Tähendab, et teie hea wahekorra pidamine, kaubapakid, ja kõik niisugused asjad on wett wedama läinud, kui ei ole weel niisugust olukorda nende läbi kätte saadud, et sõjawäge wähendada wõiks. Siseministeerium tarwitab suure osa sellest rahast ära, mis alama rahwa käest wõetakse. Omawalitustuste kaudu rõhutakse rahwa peale, ka mitmet wärwi politsei peale kulutatakse suured summad. Mida eelarwes mitte ette ei ole nähtud, see on töötatööliliste abiandmine, elumajade ehitamine jne. Siit ma järeldan, et Wabariigi Walitsusel põhiseaduse § 25 sisu mitte teada ei ole. Selle üle pärisime meie kord aru. See arupärimine seisis hulk aega kantseleis ja seal kulus tal see küsimine tagant ära. (N a e r.) Wastust selle arupärimise peale ei ole saadud. Kui teie ei wõi toetust anda töötatöölilistele, siis andke neile vähemalt tööd. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: K a s t ö ö d e i o l e ?) Töötatöölisi on küllalt, aga tööd neile anda ei ole. Teil on rabasid ja soosid küllalt, mida wõiks kuiwaks teha ja mis tööd wõiks anda. Teie ütlete, et Eesti riik wõib ainult siis ülewal olla, kui ta oma jalad kōwasti maa peale on toetanud. Tehke seda siis. Teil on Narwa kosed olemas, kust suuri elektri jõudusid wõib saada, teil on palju kõlbmata maad, mida põlluks wõib teha.

Tehke siis põllud walmis ja laske töölistel tööd teha, mis seltskonnale kasulik oleks. Laske teha, mis siia jääb, sest wälja saata pole teil muidugi midagi, sest teie tööstus on arenemata, teie ei saa oma wabrikusaadusi wäljamaale wiia, sest teie saadused ei suuda wäljamaa omadega wõistelda. Wälisriikide saadused tulewad siia palju odawamini, kui teie oma saadused siin maksawad. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: T ö ö l i s e d t a h a w a d s u u r t p a l k a s a a d a !) No jah, teie ütlete, et töölised nõuawad suurt palka, kuid wälisriikide töölised saawad palju suuremat palka, kui meie töölised. See tuleb sellest, et teie tehnika on wäga madal. Kui tehnika kusagil parem on olnud, siis olete lasknud selle wälja surra, olete selle edasi arenemise seisma pannud. (N a e r.) Põllumajanduses ei ole teil niisama mingisugust tõusu märgata. Ma ütlen weel rohkem, et teie olete oma põllumajanduse mitmeks kümneks aastaks alla surunud sellega, et teie mõisad olete ära jaotanud ja rentnikkusi suurte maksukoormatega waewate. (J. H ü n e r s o n (põl.): W a a t ' k u s m õ i s n i k k u d e k a i t s j a t u l e b !) Ma ei kaitse mõisnikka, waid ma kaitzen neid waeseid asunikka ja mõisatöölisi, kes ilma ulualu- seta peawad olema. Nii ma tean Koigi mõisa kohta, et seal 60 mõisatöölisi ja 30 kohta oli. Neist töölistest saawad ainult 10 maad. Kuhu peawad aga teised 50 minema? Teil ei ole kusagil näidata kohta, et waadake, minge sinna, seal on kindlustatud teile eluase ja inimesewääriline ülespidamine. Näidake vähemalt ometi Narwa kose peale, näidake rabade peale. Kuid teie ei näita... Nüüd räägin selle asuniku maksukoormast. Temal tuleb maksta iga puu eest, mis ta metsast saab, maja eest ja maa eest. Ma küsin teilt, kas teil on õigus selle maa ja metsaga sahkerdada? Kui see on Jumala oma, kas on see siis selleks teie kätte antud, et teil oleks õigus sellega sahkerdada? Kristlased peaks selle järele walwama, et Jumala eraomandusega ei sahkerdaks Eesti riik. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: K a s r i i k s a h k e r d a b ?) Teie olete diplomaatilised maa-pealsed esitajad Jumalal. Kuid ma küsin teilt, kas teil selleks ka wolitusi on? (Ü l d i n e n a e r.) Teie küsite, kas riik ka sahkerdab? Mis on aga see, kui waese inimese käest wõetakse maa eest wiimased pennid ära, kas see ei ole sahkerdamine? Mis siin Eestis heal järjel on ja

wäga õitsew, see on riigiwargus ja riigi ettewõtete sahkerdamine eraomanikkude kätte. Tarwis oleks ometi, et riigi ettewõtted laieneks, et neist sissetulekuid saada ja inimestele tööd anda. Meil on aga asjad hoopis wastupidi. Riigi ettewõtted laastatakse ja rööwitakse paljaks ja antakse omanikkudele tagasi ning öeldakse: kasu ta ei anna, las' käia. Kas on sellest riigile kasu? (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas Wenemaal on sellest kasu?) Kui seal antakse kontsessioonid, siis saab riik sellest teisest küljest kasu. (Üldine naer.) Kogu rahwa olukord paraneb selle kaudu. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas on paranenud?) Mis on Wene riigil sellest kasu, kui ta Ameerika kapitalistidele mõned puud on maha müünud, see on see, et ta saab puude wastu wedurid, millega võib kaupa wedada. (A. Tupits (põl.): Mispärast wenelased ise omale wedurid ei saa?) Sellepärast, et neil wedurid kohe tarwis on... Margakurs seisab teil ainult selles, et siin Wene töösid tehakse ja Wene transiiti weetakse. Sellegi pärast ei taha teie Wenemaaga head wahekorda saada. Ainult piiritusega püüate teie wahekorda heaks teha. Kui Wene transiit Peeterburi sadamasse hakkab minema, siis läheb teie margakurs hulk allapoole... Ma ei taha siin pikemalt sellest enam rääkida, kuidas töörahwa raha, töörahwa enese wastu ära kasutatakse. Seda teete teie täies teadmises. Kui teie teeks seda teadmatuses, siis püüaks ma weel teile rääkida, et saaks augu pähe... (Üldine naer.) Ma ütlen, et töörahwast ja kogu alamata rahwast, väikemaapidajaid ja kooliõpetajaid võib maksu alt wabastada ainult töörahwa enese walitsus. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kas kommunistid?) Kõik töörahwas ei tulegi kommunistideks. (Naer. Wahelhüüe: See on õigus!) Töörahwas on see rahwas, keda teie rõhute. See on täies enamuses ja sel on õigus walitseda ja saabki walitsema. See eelarwe on teie kurnamise kawa ja meie täie teadmisesega hääletame selle kawa wastu.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Kuk: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minule, kui aruandjale, on lõpusõna wõtmine kergeks tehtud. Eelarwe on pooleteise nädala jooksul õige pikalt ja läialt läbi sõelutud, kuid seal juu-

res on eelarwe ise aga kaunis puutumatalt ja terwelt läbi tulnud. Ainult sotsiaaldemokraadid on eelarwe wastu hääletamist deklareerinud. Ma usun, et nad seda mitte niipalju südamest pole teinud, kui oma taktika tõttu, sest terwe rida sotsiaaldemokraate on eelarwe kohta sõna wõtnud ja nende kriitika ja parandused on tihti väga asjalikud olnud. Kommunistidest seletas üks, et tema eelarwe kaks sammast läbi on murdnud, kuna teine ainult üksikute eelarwe-summade wastu waidles, mis tema arust mitte töötawa rahwa kasuks ei lähe. Kui ma weel pikemalt siin mõne asja kohta peatama tahan jääda, siis ainult selleks, et edaspidisel eelarwe arutusel nii mõndagi küsimust ja arusaamatust ära hoida. Kõige pealt pean tarwilikuks alla kriipsutada põhimõtteid, mida eelarwe-kommisjon eelarwe arutamisel üles seadis ja mille wastu siin Riigikogu liige Piiskar waidles. Need käiwad järgmiselt:

a) Riigikogu ehk tema komisjonid ei wõta arutusele ühtegi ettepanekut wõi palwet krediitide suurendamise ehk määramise kohta mitte muidu, kui ainult Wabariigi Walitsuse otsekohe palwe ja ettepaneku põhjal.

b) Riigikogu ehk tema komisjonid ei wähenenda ega suurenda ühtegi maksu-määra mitte muidu, kui Wabariigi Walitsuse ettepanekul.

c) Riigikogu ei wõta arutusele ühtegi seadust ega määrust, mis kodanikkudele uusi maksusid peale paneb, ehk nende sennist maksukoormat raskendab teisiti, kui Wabariigi Walitsuse ettepanekul.

Need seisukohad wõeti mitte selleks, et ära hoida wõimalust kritiseerimiseks, waid selleks, et alla kriipsutada seda wahet, ja ära näidata neid ülesandeid, mis eelarwe kohta walitsusel ja Riigikogul on. Meil peab selge olema, et walitsus on see, kes walitsemise eest otsekohe wastutab. Riigikogu määrab walitsusele summad ja walitsus peab sellega, mis ta kätte on antud, nii talitama, et ta wastutust Riigikogu ja kogu maa ees kanda wõiks. Kui Riigikogu walitsemisest sel teel otsekohe osa wõtaks, et ta walitsusele summe määrab ja ühtlasi temale ettekirjutusi annab kuidas talitada, siis tekib seisukord, mis kahjuks siamaale mitmel puhul ennast juba väga halvasti tunda on annud. Meil on terwe rida seadusi ja määrusi wälja antud, mis rahwale koormaid peale paneb,

ilma et walitsus nende kohta oma seisukohaga esinenud oleks. Selle tagajärjel tulewad nüüd nii mitmedki küsimused uuesti läbiwaatamisele ja rewideerimisele. Ma arwan, et see seisukoht, mis eelarwe-komisjoni eelarwe tööd märksa kergendas, on teatawa ühtluse meie eelarwesse toonud ja meie wõime ütelda, et see eelarwe, olgu ta hea wõi halb, on siiski meie walitsuse eelarwe ja wõime teda niisugusena hinnata. Loodan, et see seisukoht ka Riigikogus tegelikult tarwitusele wõetakse.

Minule, kui eelarwe-komisjoni aruandjale, tehti Riigikogu liikme Martna poolt etteheide, et mina olla liiga optimistlik eelarwe suhtes ja et mina, kui endine rahaminister, ei saawat oma endistest harjumustest mitte loobuda. Wõin ütelda, et siin mitte isikliste waadetega tegemist ei ole. Kui meie oma riigi rahaasjandust ja eriti tänawust eelarwet lähemalt tähele paneme, siis wõib otsusele tulla, et siin rõõmustada ka mitteoptimist wõib. Mina ei taha siin pikki näitusi ega wõrdlusi tuua, waid juhin ainult selle peale tähelepanu, et Eesti kolme aasta jooksul niikaugele on jõudnud, et tema oma wäljaminekutest üle 90% tuludega katta wõib. Eesti on jõudnud siin seisukohale, mida tema lähemad naabrid, samuti uuestitekinud riigid, weel kätte saada püüawad. Nii wõib Läti riik oma kuludest ainult 60% tuludega katta. Poola ainult 20%, Tshehi-Slowaakia — 60 ja Austria-Ungaria — 50%. Meie rahakurs on igatahes üle aasta juba kindel püsinud, on isegi paranenud wõrreldes kulla wäärtusega. Kui nüüd sel alal wõrdlusi tuua, siis wõime oma seisukorda mitmegi suurriigiga wõrrelda. Kui Wene rubla praegu niisuguses seisukorras on, et 1.000 rubla eest ainult 20 Eesti penni osta wõib, siis on raske selle rubla wäärtust meie rahas enesele õieti ette kujutada, sest meie mark on ikkagi ainult üle poole kopika kullas arwatud. Ehk wõtame Poolamaa, kes meie marga eest 10—15 Poola marka peab maksma, ehk jällegi Austria, kellel oma riiklised rekwiisidid algusest saadik olnud, olgugi, et tema kallal wäga raske operatsioon on läbi tehtud, kus meie wõime oma marga 30 wõi 40 krooni osta. On terwe rida olemas teisi sarnaseid objektiwseid tundemärke ja tõendusid, mille üle meie rõõmu tunda wõime. Kuid ma pean ütlema, et iga kättesaadud wõit kihutab edaspidistele wõitulede selleks, et kättesaadud seisukohti kindlustada ja käes hoida. Sel-

lepärast ei tarwitse meie praeguste resultaatide juures nagu loorberite peale puhkama heita, waid meie peame selle seisukorra lähema analüüsi alla wõtma. Selleks on ka minu poolt esimeses kõnes ettetoodud andmed, mis näitawad, kui palju kätte on saadud ja mis weel kätte püüda tuleb. Muidugi wõib ütelda, et wõrdlused lonkawad, nii nagu siin eriti Riigiwanema poolt nende wõrdlusarwude kohta toonitati, mis Rügikogu liige Martna ette tõi, kuid olgu wõrdlused nii puudulikud kui tahes, igatahes meie ja teiste riikide wõrdlusarwud annawad wõimaluse paralleele tõmmata ja mitte ainult puhtteoreetilise otstarbega. Ma tahaksin tähelepanu juhtida just nende wõrdluste peale, mis meie lähemate naabrite ja liitlaste kohta on ette toodud. Meie sõjawäe kulud on suuremad kui mujal ja nad on suuremad, kui meie neid kauemat aega kanda suudame. Siin on tarwis silmas pidada, et meie ei saa oma riigikaitset korraldada ilma koordineerimata meie naabrite ja liitlaste riigikaitsega. Kui meie wabadussõjas palju oma peale wõtsime ilma küsimata, kas teised sedasama teewad ja kas meie enesele wahest liiga ei tee, siis on see aeg nüüd möödas. Praegune rahuaeg on meil selleks, et riigikaitset koordineerida oma naabritega liitlastega. Meie wõime oma liitlastele nõudmise panna, et meie oma peale mitte rohkem sõjawäe kulusid ei wõta, kui meie naabrid seda teewad, wastawalt oma rahwa arwule. Selles mõttes on minu arwates wälispoliitikal meie lähemate naabritega kindlad konkreetseid ülesanded ees, mis wõiwad meie riigi eelarwes oma mõju awaldada. Mina tähendasin oma eelarwe esitamise kõnes, et Läti eelarwes on sõjawäelised kulud 1919—1920 a. 20%, kuid tolleaegne eelarwe oli Lätil niisama, kui meilgi, puudulik kawa. Nüüd on aga minul ees Läti riigi eelarwe 1920—1921 a. kohta ja 1922—1923 a. kohta. Läti eelarwe ei käi nimelt jaanuarist jaanuarini, waid aprillist märtsi lõpuni. Sealt meie näeme, niihästi ühest kui teisest eelarwest, et Läti oma riigikaitse peale niihästi wõrdlemisi kui ka absoluutselt vähem kulutab kui meie. Ometi peab meile selge/olema, et Läti ja Eesti riigikaitse on nii ühelaadiline, ja waenlased on ühesugused, et siin vähemalt eelarwe peab proportsionaalselt mõlemale riigile üheraskune olema. Rajariikidel tuleb ühel wõi teisel wiisil seisukohta wõtta wõlgade kohta, mis endisel Wene riigil olid.

Wene riigil oli wõlgasid sel ajal, kui meie Wene riigist lahkusime, umbes 32.300 miljoni rubla. Sellest oli ennesõjaaegseid wõlgasid 8.800 miljoni, sisemisi laenusid 10.500 miljoni, välislaenusid — 8 miljardi, lühikese tähtajalisi wõlgasid 5 miljardi. Meie oleme küll rahulepingu järele garanteeritud, et nõudmised Wene wõlgade eest mitte meie wastu ei pöördu, kuid meie oleme siin siiski teatawas mõttes käemehed. Meie nägime Wene rubla seisukorrast, missugune seisukoht sel otsekohesel wõlglasel on. Rahwuswaheliste lepingute põhjal tuleb meil, wõib olla, osa neist käemehe kohustustest oma peale wõtta. Siin on tähtis, et meie neid kohustusi mitte rohkem omale peale ei lase sundida, kui meie naabrid, ja selleks on maksu jõud ja maksu koormatused produktiivse tähtsusega.

Edasi toon ühe faktilise õienduse meie haridusliste kulude kohta. Nimetan need andmed, mis haridusministeeriumilt ja eelarwe alamkommissjonilt sain. Nende järele on meie hariduskulud praeguse 4-klassilise algkooli juures umbes 670—700 miljoni marka. Keskkoolid ja ülikool — üle 200 miljoni, kokku ligi 900 miljoni marka. Peale selle on haridusministeeriumi arwamise järele sundusliku kooliseaduse teostamiseks 10 aasta kestes, arwates 1919 a., tarwis koolimajade korraldamiseks ja remonteerimiseks 600 miljoni marka riiklist laenu. Kõik need kulud kokku umbes 1.000.000.000 marka igaaastast kulu.

Iga eelarwe kohta sõnawõtja Riigikogu liige peatas meie maksude juures ja see on ka arusaadaw, sest riigikodanikka huwitab esimeses jones see, missugused koormad neile peale pandakse. Riigikogu liige Martna püüdis arwustada minu poolt ettewõetud jaotust otsekoheste ja kaudsete maksude kohta, nagu nemad siin eelarwe lisades on üles tähendatud. Pean ütleva, et teoreetiline seisukoht maksude jaotuse kohta wõib mitmesugune olla, kuid mina läksin välja praktilisest seisukohast, mis wõimaldaks meie eelarwe tulude poolt teiste riikide tuludega wõrrelda. Nii mõnegi maksu kohta wõiks waielda, kas ta otsekohene wõi kaudne on. See küsimus on teoreetiliselt võimalik, kuid praktilisest seisukohast on see waidlus wähe wiljakas. Et otsekohesed maksud õiglasemad on, kui kaudsed, see on seisukoht, mille wastu waielda ei tarwitse. Kui meie oma maksude poliitikat ainult uute maksuseadustega paremaks

tahame teha, siis on see eksitus. 1921 aasta eelarwe arutuse puhul esitati siin küll pahempoolsete poolt terve rida maksuprojekte, küll Bulgaariast ja teistest riikidest, kuid ükski neist polnud sarnane, mis meie wõiksimme oma praeguse maksusüsteemi parandamisel eeskujuks wõtta. Tulumaks on teoreetiliselt õige hea maks, kuid see maks on kõige rohkem Riigikogu liigete poolt arwustatud. Minul on selle maksuseaduse kohta teatawad isiklikud wahekorrad, sest minu rahaministriks olemise ajal on see seadus maksuma pandud. Kuid mul pole mingisugust tahtmist seda seadust oma isaliku eestkostmise alla wõtta. Ma näen tema puudusi ja wõin neid arwustada täiesti objektiivselt, sest see maks annab tegelikult hulgalistele etteheidetele põhjust. Meie tegelikka olusid arwesse wõtmata jättes, on meie tulumaks deklaratsiooni põhimõttele rajatud. Kus seaduse tegelik käsitus ja teoreetiline mõte satuwad wastolusse, siis ei ole ime, kui sellest halwad tagajärjed saawutatakse. Pean ütleva, et meie tulumaksu tema esialgsel kujul wõimatu on teostada. Meie ei wõi ju mitte nõuda ja meie põlupidajaid sundida, et nad endile arwepidamise sisse seaks, kuigi see tulumaksu seisukohast tarwilik oleks. Teisest küljest ei saa deklaratsioonide wõtta ilma põhjendusteta ja tõendusteta. Sellepärast arwan mina, et meil tuleb tulumaksu parandamisel deklaratsiooni printsiipi kõrvalde jätta selle maksjate ringkonna kohta, kus see tegelikult läbi wiimata on, s. o. nimelt meie maapidajate kohta. Siin tuleks see, mis tegelikult juba on kujunenud, seaduslikuks teha ja nimelt tulude hindamine toimetada wäliste tundemärkide järele: kas rent wõi maawääratus. Igatahes wõimalus siin parandusi teha on, sest Wabariigi Walitsuse poolt on Riigikogule esitatud tulumaksuseaduse parandused.

Teine puudus tulumaksuseaduses on kahtlemata liiga madal elatismiinum. Õieti meie mingisugusest elatismiinumist selle maksu juures rääkida ei saa, sest 15—20.000 margaga aastas ei ole wõimalik ei maal ega ka linnas ära elada. Kui siin üles seatakse nõudmine suurendada seda elatismiinumit, siis arwan mina, et see nõudmine täiesti õiglane on. Ja selleks elatismiinumiks tuleks määrata niisugune summa, millega keskmine töölise perekond kõige minimaalsemates piirides ja kõige suurema kokkühoidmise juures tõesti ära elada saaks.

Samuti tuleks läbi wiia alandused laste kohta ja teenistuse tulude kohta.

Kuid ma pean aga siiski tähendama, et praegune üldine maksusüsteem, mida Riigikogu liige Rei kaoseks nimetas, siiski teatawat süsteemi sisaldab. Ja selle kohta, mis siin ärimaksu ja puhaskasumaksu kohta ette toodi, et see ajast ja arust ära olla, pean mina ütleva, et see maks siiski tarwilikuks korrektiiviks on fundeeritud tulude maksustamisel sennikaua kui meie tulumaks ei ole veel arenenud ja tegelikult maksma hakanud. Riigi sissetulekud tulumaksust ja sissetulekud ärimaksust olid läinud aastal peaaegu ühesuurused.

Meie kaudsetest maksudest on kahtlemata esimesel kohal piirituse monopool. Piirituse monopool ei ole mitte majandusline ettevõtte, vaid maksuwahend ja selles mõttes ei saa ma nõus olla Riigikogu liikme Laidoner'i parandusega, kui tema kaudsete maksude kogusummast arwas maha arvata wõiwat piirituse walmistamise kulusid. Walmistamise kulud ei ole iseenesest mitte wäiksed, sest kogu piirituse monopooli tuludest läheb üle 25% tema kuludeks. Aga ma pean siiski tähendama, et meil piiritustööstus, kuigi piirituse monopool on meil maksuwõtmise wahend, on siiski suur majandusline tegur.

Ja selles mõttes ei saa meie siin neid küsimusi mitte nii lihtsalt ära otsustada, nagu seda Riigikogu liige Ernits oma kõnes teeb. Meil on, nagu eile ettetoodud arwud näitasid, piiritustööstus kaugele maha jäänud sellest, mis ta enne sõda oli. Aga peab ütleva, et meil siiski üleminek kartulikaswatamise pealt mõnele teisele majandusalale mitte nii kerge ja lihtne ei ole. Meie peame leidma teid, kuidas oma kartulitööstusele ja selle saadustele peale sisemise turu ka teisi turgusid leida. Riigikogu liige Ernits toob ette, et piirituse kaubandus seab meie riigi halbadesse wahekordadesse teiste riikidega, eriti Soomega, kus keeluseadus maksew. Mõnedki kohad Riigikogu liikme Ernits'i kõnest kõlasid nii, nagu poleks nad mitte Tallinnas, waid Helsingis ette kantud. Mina pean ütleva, et meil selle kontrabandi kohta kaugeltki niisuguseid andmeid ega teateid ei ole, kui siin neid ette toodakse. Ei ole Eesti piiritus ainukene, mis Soome turul kontrabandina liigub. Ja ma tahaks ütelda, ei edenda Soome kaugeltki mitte vähem aktiivset osa selles, kui Eesti, sest kui Soome poolt ei oleks piirituse wastuwõtjaid, siis ei oleks

ka Eestist selle wedajaid. Seda tuleks igatahes nende etteheidete puhul, mis meile kontrabandi asjus on tehtud, silmas pidada.

Tollid ja aktsiisid on siin üldise arwustuse alla wõetud, kui kõlbmata abinõu riigi rahaasjanduses. Seda aga nii üldiselt teha, ei ole sugugi lubataw. Kui siin Riigikogu liige Wanja ette toob, et riidet kannab niihästi kehwa kui ka rikas, siis peab ütleva, et meie tollid on niisugused, mis maksu alla panewad ainult neid kaupasid ja aineid, mida meil sisemaal nii hädasti tarwis ei ole. Esimene liik tollisid käib just uhkusajade kohta, mida kehwaad kihid ei tarwitse kanda. Teiselt poolt on meil maksu alla pandud ka kõige tarwilikumad ained, nagu suhkur, sool ja tulli-
tikud. Neid tuluallikaid tuleb niikaua tarwitada kunni meie teised kasulikamad nende asemele leiame. Riigikogu liige Martna tähendas selle peale, et tullitikkude aktsiisi wõtmise kulud tulud ära sööwad. Selle peale on juba tähelepanu juhitud eelarwe-kommissjonis ja rahaminister on lubanud esineda kawaga, mis selle maksuwõtmise wiljakamaks muudaks. Igatahes maks, mis 1918/1919 aastal tullitikkude peale määratud, ei tasu ennast praegu ära.

Siis on siin veel puudutatud riigi ettevõtteid ja kontsessioone. Nende küsimuste üle on Riigikogus palju waieldud, mitmel puhul ja mitu korda pikemalt sõna wõetud, on etteheiteid tehtud selles mõttes, et meie oma riigi ettevõtteid ei arenda, waid nende likwideerimisele asume, neid erakapitalistidele kontsessioneerime. Meie tänawuses riigi eelarwes ei figureeri riigi ettevõtted suurte summadega, kapitaali on suurendatud riikliste ettevõtetele turbatööstuse ja põlewikiwistööstuse alal. Mõneltki poolt on liiga optimistliselt riikliste ettevõtete peale waadatud ja ainult nendes meie riigi majapidamise tulewikku nähtud. Tegelik elu on aga näidanud, et need pettepildid on ja ma oleksin rahul, kui meie riiklised ettevõtted ära tasuksid kapitaali, mis nendesse mahutatud. Riiklises majapidamises ei saa meie sarnaste problemaatiliste ettevõtete mitte opereerida, nagu seda meie õlikiwi j. m. on, see oleks liiga ettewaatamata. Selles mõttes arwan ma, et need, kes omal ajal meie riikliste ettevõtete suurendamise ja laiendamise poolt rääkisid, oma endist seisukohta siin enam kaitsema ei hakka, kui riikliste ettevõtete tulud-kulud enam-wähem selgenuvad.

Nende väikeste märkustega lõpetan oma seletused eelarwe puhul peetud kõnede kohta ja teen ettepaneku esiteks eelarwet I lugemisel wastu võtta ja teiseks eelarwe teist lugemist järgmisel Riigikogu koosolekul alustada.

Juhataja A. Kerem: Aruandja poolt on kaks ettepanekut tehtud: 1) eelarwe I lugemisel wastu võtta ja 2) eelarwe teist lugemist järgmisel Riigikogu koosolekul alustada. Panen esimese ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa häälteenamusega on esimene ettepanek wastu võetud. (Hääletatakse teist ettepanekut.) Nähtawa häälteenamusega on ka teine ettepanek wastu võetud. (Kohtadelt: Lõpetada!) Enne on sõna isiklisis asjus Riigikogu liikmel Kägu'l.

E. Kägu (kom.): Ma juhin eestkätt Riigikogu juhataja tähelepanu selle peale, et Riigikogu liige Linnamägi tarwitas sündmata sõnu...

Juhataja A. Kerem: Ma palun juhatuse tegewust mitte arwustada.

E. Kägu (kom.): ...kommunistlise tööliisterühma esitajate kohta. Teie, kristlikud, olete ennast koolitanud ja täis söönud töörahwa werest ja higist, häbi peaks teil olema sarnaseid sõnu tarwitada. Haridusminister Bauer ütles minu kohta „uulitsapoiss“ ja Linnamägi karjub kohalt seltsimees Wanja'le „tuiwanka“. Häbi peaks teil olema, töörahwa kurnajad, kas see on teie kristlik moraal, häbi teile! (Müra ja naer.)

7. Järgmiste koosolekute aja ja päewakordade määramine.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. Selle ettepaneku kohta sõnasoowijaid ei ole. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on otsustatud koosolekut lõpetada. Ma palun rahwasaadikuid weel kohtadele jääda. Järgmise koosoleku päewakord on Riigikogu liigetele wälja jagatud. Peale selle on Riigikogu juhatus otsustanud homme õhtul kell 5 teine koosolek ära pidada ja päewakorda võtta eelarwe. Kas tehakse muid ettepanekuid päewakorra kohta?

J. Piiskar (is.): Teen ettepaneku homme pealelõunase koosoleku päewakorda peale eelarwe võtta tänasel koosolekul arutamata jäänud punktid ja neid paigutada eelarwe ette.

O. Strandman (töer.): Teen ettepaneku lahus hääletada: 1) kas need punktid sisse võtta ja 2) missugusesse järjekorda nad päewakorras asetada.

L. Johanson (sd.): Teen ettepaneku tänasest koosolekust ülejäänud päewakorra-punktid hommehommikuse koosoleku päewakorda paigutada.

J. Wanja (kom.): Ma teen ettepaneku täna läbi võtmata jäänud päewakorra-punktid hommikuse koosoleku päewakorda võtta, õhtune koosolek ära jätta ja järgmine koosolek oleks siis reede õhtul kell 5.

Juhataja A. Kerem: Homsed koosolekud on juba otsustatud: 1 — hommikul kell 10, 11 — kell 5 peale lõunat.

Asun hääletamisele. (J. Wanja (kom.): Minu ettepanek tuleb kõige enne hääletamisele! Paremalt poolt: Hiljaks jäite oma ettepanekuga!) Palun rahu. Panen kõige pealt hääletamisele ettepaneku — täna arutamata jäänud küsimused homsesse päewakorda võtta, lahtiseks jättes küsimust, missuguse koosoleku päewakorda.

(Hääletatakse.) Wastu ei olda. Ettepanek on wastu võetud. Nüüd panen hääletamisele ettepaneku — neid hommikuse koosoleku päewakorda võtta. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu — nähtawa häälteenamusega on ettepanek wastu võetud. Nüüd tuleb weel otsustada, missuguse päewakorra-punkti all... (Wahelhüüded: Juhatus hooleks!) Soowitakse juhatuse hooleks jätta. Selle wastu ei räägita, loen selle siis wastu võetuks. Sellega on siis homme kaks koosolekut: hommikul kell 10 juhatuse poolt wäljajagatud ja täiendatud päewakorraga ja peale lõunat kell 5 — päewakorras riigi eelarwe II lugemisel. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **A. Kerem.**

Abisekretäär **J. Bergman.**

The first part of the paper is devoted to a discussion of the general theory of the subject. It is shown that the theory is based on the principle of least action, and that the equations of motion can be derived from this principle. The second part of the paper is devoted to a discussion of the special case of the theory, and the third part to a discussion of the applications of the theory.

In the first part of the paper, the general theory of the subject is discussed. It is shown that the theory is based on the principle of least action, and that the equations of motion can be derived from this principle. The second part of the paper is devoted to a discussion of the special case of the theory, and the third part to a discussion of the applications of the theory.

The first part of the paper is devoted to a discussion of the general theory of the subject. It is shown that the theory is based on the principle of least action, and that the equations of motion can be derived from this principle. The second part of the paper is devoted to a discussion of the special case of the theory, and the third part to a discussion of the applications of the theory.

In the first part of the paper, the general theory of the subject is discussed. It is shown that the theory is based on the principle of least action, and that the equations of motion can be derived from this principle. The second part of the paper is devoted to a discussion of the special case of the theory, and the third part to a discussion of the applications of the theory.

The first part of the paper is devoted to a discussion of the general theory of the subject. It is shown that the theory is based on the principle of least action, and that the equations of motion can be derived from this principle. The second part of the paper is devoted to a discussion of the special case of the theory, and the third part to a discussion of the applications of the theory.

In the first part of the paper, the general theory of the subject is discussed. It is shown that the theory is based on the principle of least action, and that the equations of motion can be derived from this principle. The second part of the paper is devoted to a discussion of the special case of the theory, and the third part to a discussion of the applications of the theory.